

NÔUKOGUDE KÔRGEM KOOL

NR 2

VEEBRUAR

1941

SISU

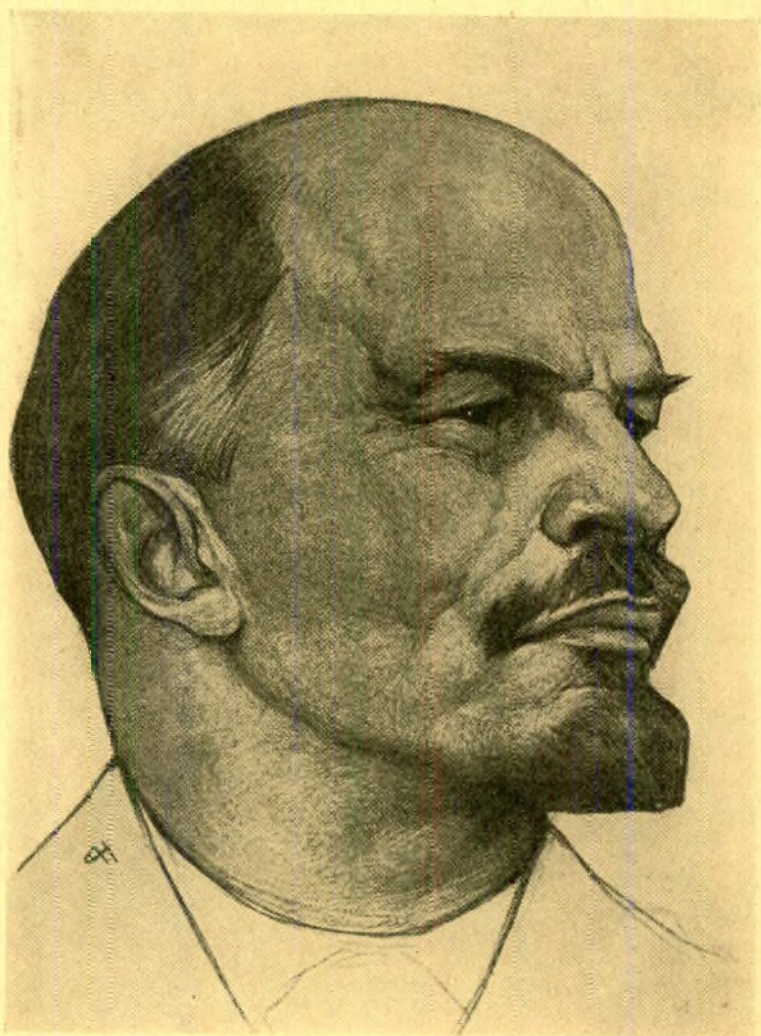
V. I. LENIN	66
V. MAJAKOVSKI: VLADIMIR ILJITŠ LENIN	67
A. KOORT: V. I. LENINI TEOS MATERIALISM JA EMPIRIO- KRITITSISM	72
A. KALVI: LUULETUS	80
K. RISTIKIVI: KODUTEE	82
A. KAAL: AKADEEMILISE INTELLIGENTSI MAAILMA- VAATEST	95
H. KADARI: NÕUKOGUDE JURISTI ETTEVALMISTUSEST	103
V. LANG: RAHVUSKÜSIMUS STALINLIKUS KONSTITUT- SIOONIS	109
O. MÖTTUS: PUNAARMEE 23. AASTAPÄEVAKS	114
RINGVAADE	117

„Nõukogude Kõrgem Kool“ ilmub 10 nr. aastas. Toimetus, Üliõpilas-
majas, tuba nr. 27, telef. 35-00; vastutav toimetaja F. Issak, Tartus, 21. juuni
täht. 8—3, telef. 38-68.

Toimetuse kolleegium: J. Kruus, K. Ristikivi, H. Kalmet, S. Mentak
ja V. Alumäe.

Talitus: RK „Teaduslik Kirjandus“ Tartu, Ülikooli 18.

Palutakse pöörduda kaastöö asjus otse toimetuse aadressil.

V. I. LENIN

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

Kõukogude Kõrgem Kool

HARIDUSE- JA KUNSTITÖÖLISTE JA ELKNÜ AJAKIRI

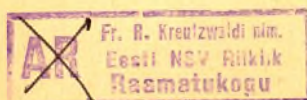
NR 2 VEEBRUAR 1941

VLADIMIR MAJAKOVSKI

VLADIMIR ILJITS LENIN

(Katke poeemist)

Jutustati —
mužik läheb
oma teed meil ise,
sisse seab ta
sotsialismi
lihtsa, otsese.
Ei,
ka Vene
muutub
korstnaist sarviliseks,
linnad
saavad suitsust habeme.
Ei, et paradiisi —
olge lahked, tulge, —
üle kodanluse laiba —
kommunismi tee.
Proletariaat on juhiks
hiigla talurahva hulgil,
Lenin —
juht on proletaarlaste.

3376

Lubab palju paadund liberaal
või siis es-er'gi kräbe,
kes ka töölist kurnaks meeleldi.
Lenin
rebib
viimsed fraasid
talt, et hiilgaks läbi
oma
täies
aadlikkuses alasti.
Meid
enam nüüd
ei jutukesed veenda saa,
et, jah, on priius,
kõik on — vennad, ei, —
me
Marxi võimsa relvastusega
maailmas
ainus
bolševikkude partei.
Ameerikast
viib läbi kiirelt sind
ekspress kupees,
ja lähed Tšuhlomaas —
seal ees
ja torkab teravalt
su silmisse
nüüd ÜKP
ning klambris
lisaks väike „b“.
Meil Marsse
Pulkovo
küll võtab küttida
ning taevas sorida,
et saada selgust.
Maailmas
väike täht
see, mis on süttind,

on sajakordselt
 grandioossem,
 helgem.
Me sõnad,
 tähtsamadki,
 kulutame ära
kui riided seljas,
 käibivateks tehes neid.
Ma tahan
 panna vastselt särama
nüüd sõna ülima ning üllaima —
 partei.
Mis üks! On teda
 tarvis kellele!
Ta hääl kui piiksumine
 vaevalt kostab.
Kes kuuleb teda!
 vahest naisuke,
kui kodu on
 ja mitte turul
 ostmas.
Partei on —
 ühtne võimukas orkaan,
mis kokku pressitud on häälfest,
 peenist, vaikseist,
ja temast
 puruneb
 vaenlase kindlustatud maa,
kui kuulmeid
 kahurite
 kanonaadist paikseist.
On paha inimesel,
 jäänd kes üksikuks.
On häda ühel,
 üks ei ole sõdur, —
saab talle härraks
 tugev igaüks
ja teise kaasas
 koguni ka nõder.

Kuid on
 parteisse
 koondund väiksed, põrmusse
 siis, vaenlane,
 sa heida sootumaks!
 Partei on —
 käsi miljonsõrmine,
 mis löövaks
 pigistatud
 rusikaks.
 Üks — see on null,
 üks — tühipaljas laast,
 üks —
 kuigi suur,
 et pole võrdset, —
 ei tõsta
 lihtsat
 viieversokilist palki maast,
 ei ammu
 maja viiekordset.
 Partei on —
 töölis-
 miljonite olad,
 mis tihedalt
 on kõrvu seismas.
 Parteiga
 taevas
 ehitusist kõlab,
 kui kindlalt
 tõstame üksteisi.
 Partei on —
 võimas selgroog töölisklassi.
 Partei on —
 meie kuulsus, surematu asi.
 Partei on ainus, mis mind
 ilalgi ei reeda.
 Ma täna teenistuja,
 homme —
 riike kaardil kustutada võin.

On klassi aju,
klassi asi,
klassi jõud
ja klassi au —
partei, mis Lenin lõi.
Partei ja Lenin —
need on kaksik-vennad, —
suurt ülesannet
ema-ajalugu teenib!
Me ütleme — on Lenin,
mõtleme —
partei,
me ütleme —
partei,
ja mõtleme — on Lenin.

Tõlkinud Jaan Kärner

V. I. LENINI TEOS „MATERIALISM JA EMPIRIOKRITITSISM“

1.

Marksistlik maailmavaade rajati neile eesrindlikele ideedele, mis olid leidnud väljenduse filosoofias, poliitilises ökonomias ja sotsialismis 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi algul. Tema edasine ajalugu on tõestanud, et oleks täitsa põhjendamata käsitada marksismi mingi sektantlusena, mingi hangunud ja kivinenud õpetusena. F. Engels on selgesõnaliselt väljendanud, et marksistlik filosoofia — dialektiline ja ajalooline materialism — võtab uue kuju iga uue suure avastusega.

Lenini teos „Materialism ja empiriokrititsism“ on suurejooneline näide marksismi loova arengu kohta. Sellest teosest nähtub, kuidas tuleb mõista marksismi edasiarendamist ja kuidas sünnib marksistliku filosoofia rikastamine uute teaduslike saavutuste ja klassivõitluse uute kogemustega. Ühtlasi näeme sellest teosest, millisel viisil toimub uute teaduslike saavutuste ja klassivõitluste uute kogemuste üldistamine marksistliku filosoofia avarate teoreetiliste aluste raamides.

Lenin jõudis teose kirjutamisega lõpule septembris 1908. aastal. Järgneva aasta maikuu ilmus teos trükist. Teose koostamine nõudis Leninilt määratud eeltööd. Ta luges seks otstarbeks kaugelt üle kahesaja teose nii saksa kui ka inglise ja prantsuse keeles. Ta süvenes hoogsalt filosoofia, eriti tunnetusteooria, küsimustesse. Suurt pingutust nõudis samuti kaasaegse loodusteaduste saavutuste põhjalik tundmaõppimine.

Millised olid need motiivid, mis põhjustasid selle teose kirjutamise?

Vajadus sellise teose järel oli tingitud neist olukordadest, mis tekkisid pärast 1905. a. revolutsiooni nurjumist. Stolõpini reakt-

siooni-aästa'il pidi töölisklass alistuma karmile survele. Revolutsiooni kaasajooksikute hulgas süvenes lagunemine ja laostumine. „Eriti suurenesid laostumine ja dekadents intelligentsi hulgas.“¹⁾ Marksismi „kriitika“ sai moeasjaks. „Filosoofiavallas suurenesid katsed „arvustada“, „revideerida“ marksismi, samuti ilmus ka iga-suguseid usulisi voole, mis olid varjatud näiliselt „teaduslike“ argumentidega.“²⁾ Marksismi „kriitika“ oli eriti ohtlik seetõttu, et kriitikud esinesid marksismi „kaitsemise“ lipu all. „Meie oleme peajoontes marksistid,“ ütlesid nad, „kuid me tahaksime marksismi „parandada“, teda vabastada mõningatest peamistest põhimõtetest.“³⁾

Vastulöögi andmine sellistele kavalatele katsetele „arvustada“ ja „revideerida“ marksismi, kujunes edasilükkamatuks vajaduseks. Selliste revideerimiste vastu astusid välja mitmed marksistid, nende hulgas ka Plehhanov. Kuid Plehhanovi ja teiste esinemistel puudus sügavus ja jõulisus. Lühikursuses on tabavalt öeldud nende „tuntud marksismiteoreetikute“ esinemiste kohta, et „nad pidasid paremaks piirduda paari tähtsusetu fõljetonistlik-kriitilise iseloomuga artikli kirjutamisega ja pugeda siis põõsastesse.“⁴⁾ Plehhanovi esinemiste puhul võitluses revideerimiskatsetega märgib Lenin, et Plehhanovi vastuväited on üldiselt ja oluliselt õiged, ainult ta ei oska või ei taha või ei vaevu öelda seda kõike konkreet-selt, lihtsalt ja veenvalt.⁵⁾

Olukorra tähtsusest teadlik olles, asus Lenin ise ülesande kal-lale — lõplikult paljastada selle filosoofia sotsiaalset ja poliitilist ilmet, mis moodustas nende revideerimiskatsete tagapõhja. Ta võttis selle filosoofia põhjalikule analüüsimisele. Ülesanne muutus veelgi ulatuslikumaks seetõttu, et see filosoofia oli tihedasti seotud loodusteaduse viimase aja arenguga. Et edukalt kaitsta marksistliku filosoofia aluseid, selleks tuli analüüsida loodus-teaduste saavutusi. Just XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul oli loodusteaduses märkimisväärseid saavutusi, mis muutsid senist

1) *ÜK(b) Partei ajalugu*. Lühikursus, lk. 106.

2) Sama, lk. 106.

3) Sama, lk. 107.

4) Sama, lk. 107.

5) Lenin, *Teosed* (vene keeles), XXVIII k., lk. 535.

mehhanistlikku maailmapilti põhjalikult. Avastati materia uusi omadusi. Selgus näiteks, et elektroni puhul ei saa kõnelda massist tavalises mõttes; ilmnes, et elektroni massil on elektromagnetiline iseloom. Sellelaadsed avastused ei tahtnud hästi sobida endiste metafüüsiliste mõistete raamidesse. Paljud loodusteadlased kippusid uusi saavutusi interpreteerima idealistlikult. Need loodusteaduslikud avastused seadsid marksistlikule filosoofiale — dialektilisele marksismile — rea uusi küsimusi, milledele ei saanud leida otseseid vastuseid Marxi ja Engelsi teoseis. Seega kujunes Lenini ülesandeks kaitsta marksistlikku teooriat rünnakute vastu ja ühtlasi materialistlikult üldistada kõike seda tähtsat ja olulist, mis teaduses oli saavutatud ajajärgu kestel Engelsi surmast kuni 1908. aastani.

2.

Marksismi „revideerijad“ ja „arvustajad“ toetusid peamiselt kahele sel ajal Lääne-Euroopas tuntud filosoofile: Zürichi ülikooli professorile Richard A v e n a r i u s'ele (1843—1896) ja austria füüsikule Ernst M a c h'ile (1838—1916). Et anda dialektilise materialismi ründajaile hävitavat vastulööki, selleks tuli Leninil põhjalikult paljastada nende filosoofia reaktsiooniline loomus.

Avenarius nimetas oma filosoofilise süsteemi „empiriokrititsismiks“. Avenarius ja tema mõttekaaslased, võideldes materialismi vastu, püüdsid näidata, et sellised mõisted nagu „materia“, „põhjuslikkus“, „paratamatus“ jne. pole teaduslikud. Nad tahavad tõestada, et sellelaadseid mõisteid inimesed „mõtlevad juurde“ oma kogemustele, kuna kogemustes endis sellist pole antud. See pärast nad seadsid enda ülesandeks „puhastada“, „kritiseerida“ kogemust (kogemus = kreeka keeles *empeiria*). Sellest siis ka nimetus „empiriokrititsism“. ⁶⁾

Puhta kogemuse, antuse (*das Gegebene*) mõiste on esikohal ka Ernst Mach'i filosoofias (Mach'i nimest on tuletatud tema filosoofilise süsteemi üldnimetus — mahhism). ⁷⁾ Puhas kogemus koos

⁶⁾ Avenarius'e peateoseks on „*Kritik der reinen Erfahrung*“, 2 k., 1888—1890.

⁷⁾ Mach'i filosoofilised peateosed: „*Die Analyse der Empfindungen und das Verhältnis des Physischen zum Psychischen*“, 1886, ja „*Erkenntnis und Irrtum*“, 1905.

neb aistinguid resp. aistingukvaliteetidest. Mach'i arvates ehitub kogemus värvidest, toonidest jne., ning ruumidest, aegadest, sest ka viimased polevat midagi muud kui aistingud. Sellised aistingud, „lihtsad kogemuse elemendid“ konstitueerivad niihästi teadvustegelikkuse kui ka välismaailma. Et meie oma teadvust tegelikult siiski eraldame ümbrusest, seda asjaolu tuleb käsitada vaid mõtlemisökonoomilise võttena, provisoorilise fiktsioonina. Välismaailm pole midagi muud kui ainult aistingutekompleks.

On ilmne, et sellised vaated on kõige teravamast vastuolus nende eeldustega, millele on rajatud niihästi meie argipäevane käitumine kui ka teaduslik uurimistöö. Tavalise käitumise ja teadusliku mõistete moodustamise seisukohalt räägime „asjadest“ ja mõtleme nende all rohkem kui ainult aistingute komplekse meie teadvuses. Mach'i arvates aga ei tohi „asja“-mõisteile omistada mingit tege-likkuseväärtust. Nad on vaid fiktsioonid, mingid mõtlemisökonoomilised sümbolid ja otstarbekohased märgid aistingute haaramiseks.

Marksismi „revideerijad“ toetuksidki sellistele, ilmselt idealistlikele tunnetusteoreetilistele eeldustele ning püüdsid neist lähtudes kritiseerida materialismi tunnetusteooriat. Nad ütlesid, et materialistid tunnustavad midagi mõeldamatut ja tunnetamatut — mingit „asja iseendas“, mingit mateeriat „väljaspool kogemust“, väljaspool meie tunnetust kui niisugust, mingit mateeriat, mis pole sõltuv tunnetavast teadvusest. Mahhistid püüdsid näidata, et materialistid oma tunnetusteoorias tunnistavad „dualismi“, et nad „kahekordistavad“ maailma, otsides teadvuses antud ilmutite taga veel mingit „asja iseendas“.

Lenin huvitub küsimusest, kas need väited materialismi vastu sisaldavad midagi uut või on nad vaid vanade kordamine. „Materialismi ja empiriokrititsismi“ algul leiamegi vastuse sellele küsimusele. Teose algul, pealkirja all „Sissejuhatuse asemel“, käsitleb Lenin küsimust: „kuidas mõned „marksistid“ kummutasid materialismi a. 1908 ja mõned idealistid a. 1710“. Ta tahab näidata, et moodsate marksismi „kriitikute“ väited ei sisalda endas midagi oluliselt uut ja et nende väiteid võib leida esitatuna juba aastal 1710. Neid on esitanud ei keegi muu kui inglise filosoof George Berkeley (1684—1753), teoses „Traktaat inimliku tunnetuse

printsipiidest“ (*Treatise concerning the Principles of human Knowledge*), mis ilmus a. 1710.

George Berkeley on uueaja filosoofia ajaloos tuntud kõige konsekvantsema idealistina, kes ägedalt võitles inglise filosoofias esinevate empiristlikkude ja materialistlikkude tendentside vastu. Seejuures arendas ta tunnetusteoorias järjekindlalt subjektiivse idealismi seisukohta, mille järgi maailm on tunnetava teadvuse produktiks. Lenin esitab Berkeley tähtsamaid väiteid ja näitab, et need oluliselt ühtivad marksismi „kriitikute“ poolt esitatutega.

Berkeley väidab, et nägemise kaudu tekivad ideed (kujutelmad, aistingud) valgusest ja värvidest, kompimise kaudu — ideed kõvadusest ja pehmusest, soojusest ja külmusest, kuulmise kaudu — helidest jne. Kuna eri ideed esinevad meie teadvuses üksteisega koos, siis neid ühendeid (*collections of ideas*) tähistatakse teatud nimega ja neid peetakse mingiks asjaks. Nii näiteks nimetatakse teatud värvi, maitse, lõhna ja aroomi ideede ühendeid õunaks, teisi ühendeid kirsiks jne. Berkeley tahab meid veenda, et asjad pole midagi muud, kui ainult ideede või aistingute kombinatsioonid. Rääkida asjade olemasolust väljaspool teadvust, mis neid tajub, on tarbetu. Asjade olemasolu on ammutatud nende tajutud-olemisega (*esse-percipi*). Ja Berkeley ründab materialiste, kes tahavad otsida nende aistingutekomplekside allikat väljaspool, ja arvab, et aistingu eraldamine objektist pole midagi muud kui paljas abstraktsioon.

Kui nüüd moodsad marksismi „kriitikud“ väidavad, et asjad pole midagi muud kui ainult „aistingute kompleksid“, siis on ilmne, et nad kordavad ainult seda, mida leiame inglise piiskop-filosoofi Berkeley subjektiivses filosoofias. Nad esitavad võitluses marksismiga samu väiteid, ainult teissuguste sõnadega ja teissuguses vormis.

Samal viisil paljastab Lenin ka teisi „kriitikute“ poolt esitatud vastuväiteid, mida nad kas teadmatuses või sihilikult uuteks peavad. Berkeley väitis, et mingi „materია või kehalise substantsi“ tunnustamine on absurdne. Moodsad kriitikud, mahhistid, tahavad tõestada, et „materია“ tunnustamine tähendab mingi „tundmatu“, mingi „asja iseendas“ ebakriitilist omaksvõtmist. Moodsad „marksistid“ väidavad, et nii materialistid „kahekordista-

vad“ maailma. Ent ka see väide pole uudne, sest ta leidub Berkeley juures, kes arvab et me ei saa vältida meeleliste objektide kahekordse (*twofold*) eksisteerimise tunnustamist, kui me asjadele omistame olemasolu väljaspool tunnetavat teadvust.

Need huvitavad analüüsid, millede Lenin kõrvutab ühelt poolt moodsate mahhistide ja teiselt poolt Berkeley idealistlikku filosoofiat, on sooritatud eesmärgiga, näidata nende ühiste seisukohtade reaktsioonilist iseloomu, nende sotsiaalset ja poliitilist ilmet. Idealistlikkude lähtekohtade reaktsiooniline olemus on väljendatud Berkeley poolt selgesti ja ausalt. Berkeley tunnustab avameelselt, et õpetus mateeriast või kehalisest substantsist on olnud aluseks igasugusele ateismile ja jumalaeitusele. Materiaalne substants on olnud kõigi aegade ateistide suurimaks sõbraks. Ateistide koletuslikud süsteemid olevat ehitatud materiaalse substantsi olemasolule, ütleb Berkeley. Kui kõrvaldada materiaalne substants, siis variseb kokku kogu nende ateism. Sellist avameelsust me aga ei leia mahhistide juurest. Seepärast märgib Lenin: „Avameelselt arutles, lihtsameelselt arutles piiskop Berkeley! Meie ajal samad mõtted „materია“ „ökonoomsest“ eemaldamisest filosoofiast paigutatakse kavalamasse ja „uuest“ terminoloogiast segatud vormi, et naiivsed inimesed neid mõtteid võiksid pidada „uusimaks“ filosoofiaks!“⁸⁾

3.

Empiriokriitikud ja mahhistid arvasid, et neil on õnnestunud avastada filosoofiline vaatekoht, mis ei ühti ei materialismi ega idealismiga, vaid asetseb neist kõrgemal. Kindlasti oleks selline avastus pakkunud suurt huvi. Marksismi „kriitikud“, kes seda avastust tõsiselt võtsid, tahtsid oma arvustusele anda uudse kriitika ilmet. Nad tahtsid näidata niihästi „idealismi“ kui ka „materialismi“ ühekülsust.

Materialistliku tunnetusteooria seisukohalt võib öelda, et meie tunnetuse lähtepunktiks on asjade ja nähtuste materiaalne maailm, mis peegeldub aistinguis ja mõistetes. Järelikult, materialismi seisukohalt tuleb öelda, et füüsiline on enne psüühilist, et füüsiline on psüühilise aluseks. Idealismi seisukohalt, vastupidi,

⁸⁾ Lenin, *Teosed*, XIII, lk. 22.

psüühiline on enne füüsilist. Idealistlikus tunnetusteoorias on psüühiline seatud füüsilise aluseks. Need kaks vastandlikku, üksteisest põhiliselt erinevat lähtekohta on esinenud kogu filosoofia ajaloo kestel. Marxi ja Engelsi arvates tuleb iga maailmavaate suhtes selgusele jõuda, millise lähtekohaga meil tegemist. Just seepärast osutubki huvitavaks küsimus, mil viisil empiriokriitikuil ja mahhistidel on õnnestunud jõuda kõrgemale neist kahest maailmavaatest.

Ligemal vaatlusel selgub, et empiriokriitikute tunnetusteoorias on lähtepunktiks nn. „elemendi“ mõiste. Elementideks olevat värvid, toonid, ruumid, ajad jne. Sellistena nad polevat ei psüühilised ega füüsilised. Nad võivad saada psüühilisteks või füüsilisteks selle järgi, millises kogemusseoses nad esinevad. Kui „elemendid“ sõltuvad meie närvisüsteemist, siis nad saavad psüühilisteks. Kui nad aga närvisüsteemist ei sõltu, siis nad olevat füüsilised.

Empiriokriitikute tunnetusteooria analüüsimisel Lenin näitab, millistesse raskustesse satub see tunnetusteooria oma „elementidega“. Kõige olulisemaks vastuväiteks empiriokriitikuile kujuneb Leninil asjaolu, et need nn. „elemendid“ pole ikkagi muud midagi, kui ainult aistingud, mida leiame igasuguse subjektiivse idealismi tunnetusteoorias. Vaatamata kõigile teravmeelsustele jääb Mach'i seisukoht põhiliselt subjektiiv-idealistlikuks: meil on olemas aistingud, me tunnetame ainult aistinguid — asjad on vaid aistingute kompleksid. Kui see nii on, siis me ei tohi hetkekski oletada, et „elemendid“ eksisteerivad sõltumatult meie teadvusest. Ent selline seisukoht viiks vältimatult solipsismile, me võiksime tunnustada ainult enda olemasolu. Kui aga Mach siiski „elementidest“ kui väljaspool teadvust asuvaist füüsilistest asjadest kõneleb, siis on meil siin tegemist tüüpilise eklektismiga, vastandlike vaadete mehaanilise ühendamisega. Kui oletatakse, et on olemas füüsilised objektid, mis ei sõltu meie teadvusest, siis on juba loobutud idealistlikust seisukohast ja asutud materialistlikule positsioonile.

Materialistlik tunnetusteooria ei saa aga võtta lähtekohta aistingust. Materialism väidab, et meie aistingud on asjade kujutused või peegeldused. Asjad, objektiivne maailm, kutsub meis esile

need või teised aistingud. See objektiivne maailm eksisteeris enne inimese tekkimist. Inimene on selle objektiivse maailma pikaajalise arengu produkt. Selle arengu tagajärjel tekkis orgaaniline materia, tekkis loomade riik. Viimases eraldus inimene, kes omab keerulise närvisüsteemi. Närvisüsteem on omane ainult kõrgestiarenenud materiale, mis ise on pikaajalise arengu protsess. Teadvus, aisting pole olnud olemas alati, vaid ta sai võimalikuks ainult teatud arenguastmel. Järelikult ei saa teadvust, aistingut pidada primaarseks. Ta pole primaarne ei tunnetusprotsessi toimetulekul ega maailma geneesis.

Empiriokrititsism ja mahhism asuvad aga vastupidisel, idealistlikul seisukohal. Seetõttu nad jõuavad aga mõttetusele „sest 1) nad peavad primaarseks aistingut, vaatamata sellele, et aisting on seotud vaid teatud protsessidega teatud viisil organiseeritud materiaga, ja 2) põhilist eeldust, et kehad on aistingute kompleksid, rikutakse oletusega, et peale antud suure „M i n a“ on veel olemas teisi elusaid olevusi ja üldse teisi „komplekse“. ⁹⁾

Empiriokrititsismi ja mahhismi süüdistamine solipsismis jääb paika pidama kõigi väitluste kiuste, mida esitavad Bogdanov ja teised vene mahhistid. Mahhistide vaated osutuvad veelgi kummalisemaks, kui meenutada, et nende filosoofia on ligidases seoses uue loodusteadusega. On kujuteldamatu, et loodusteadlane, kes uurib „loodust“ ja neid uurimise tulemusi tahab teatada, võiks kunagi leppida sellise filosoofiaga. Ja mis puutub aistingut, teadvuse primaarsusse, siis just kaine loodusteadus ise oma evolutsiooniteoorias on selle väite kummutanud.

⁹⁾ Lenin, *Teosed*, XIII k., lk. 37.

ÜLE MUURI

u jalal nutfes elu neati,
su vastu purustati päid.
Su tagamaadest vähe feati:
need tundmatuks maailmaks jäid.

Su võimsust väärata ei tahtnud
end ülehindav teadusmees.
Ei kellelegi pähe mahtund,
et e l a v a i l e o l e d e e s .

Poeet su ladva pilvi vinnas,
et säiliks sääl veel „viimne jaam“.
Su poole õhkas, kurbus rinnas,
poolilma puuderdatud daam.

Su kivist kurku kooris kiitis
me kodanlus, et küllalt sai.
Sind imestledes aega viitis
vist iga kogenenum hai.

Maa lõhngi sõõrmeist hävis sootuks,
sest hinnati, kes — „taevataim“.
Neid ikka peeti kodukootuks,
kel mulla ligi kippub vaim.

Võis uskuda, et tõesti saabub
nii mitmel vaimu viimne päev
ja päris pimeduses maabub
mäe peale ingel, palmid käes!

Kuid ei! — ses surutõrres kääris
ju ammu ohtlik kõrgerõhk,
ja hüppevõpet tundis sääris
see, kellel kallis leib ja õhk.

Nii sündiski, kui säras päike,
et äkki sirgus kurnat küür:
lõi revolutsiooni äike
ja põrmu paiskus võigas müür.

Siis üle halli kivilasu
käis võimsalt värske eluarm:
sai aheldatust vastne asuk
ja meelegaigest sangar karm!

Tartu, 4. II 41.

KODUTEE

Ants Soop pööras silmad akna poole ja vaatles möödalendavat maastikku.

Alles natukese aja pärast ta sai teadlikuks selle tahtmatu liigutuse põhjusest ja järsult ruttas ta tehtud viga parandama. Kuid oli juba hilja. Poiss halli poolkasukaga, kes istus tema vastas, oli juba tõusnud ja asunud appi eidekesele, kes peatuskohal paljude pakkidega oli peale tulnud. Ta upitas parajasti üht kirju rätikuga kaetud korvi üles, kuna eideke pingutusest värisedes seisis ega usaldanud lahkelt pakutud istet hästi vastu võtta.

Meelepahast ja häbist enese ees tungis talle veri näkku. Ta oli jälle proovi halvasti teinud, ta polnud selleks valmis olnud. Ja liiga tugevasti istus see tema sees, kõik see, millest ta oli otsustanud lahti saada.

Eideke istus nüüd, otse tema vastu, tõmbus võimalikult kokku, et vastasistuvat noorhärnat mitte tülitada. Sel oli nii pahur nägu.

Jah, Ants Soop ei osanud midagi muud, kui vaatas jälle välja, põgenes iseendamis sellest nurgakesest eemale, et vabaneda piinlikkusetundest ja õhetusest põskedes. Hall hommik valgus üle unise maastiku ja enamik inimesi vagunis tukkus. Ants Soop aga vaatas välja valutavate silmadega ja tegi arvet.

Nii oli ikka tal veres see piinlikkusetunne vanade ja lihtsate inimestega kokku puutudes, keda ta oli hakanud häbenema samal ajal kui oma vanemaid. Nähes mõnd kehavõitu vanainimest, oli tal igakord tunne, nagu haaraks selle kehvus ja armetus tedagi. Ei, isegi see ei aidanud, kui ta vaatas ja nägi, et ta kingad olid läikivad ja püksiviik laitmatu, et iga peegel võis näidata talle härrasmeest. Mõni paigatud püksipõlvedega vanamees tuli talle vastu, lükates enda ees käru, ja Antsul oli tunne, et see, mis ta nüüd näeb,

räägib õigemata keelt kui peegel. Ta pidi sel puhul mööduma vastutulejast suures kaares, jalad viisid ta iseenesest eemalt mööda.

Ta tundis neid inimesi küllalt, ja kuigi need ei paistnud nägavat teda, või vaatasid talle nagu igale teisele noorhännale, tal oli umbne tunne: nad tunnevad mind siiski. Ja nende pilkavad silmad kõnelesid: „Küllap juba teame, et oled üks meist ja ei midagi muud. Teame su isa ja ema, teame kogu su suguvõsa, ja keegi teist pole parem kui meie.“

Ja Ants Soop tundis igakord, kuidas ta peopesad hakkasid õhetama — neilt polnud suvise töö rakud veel päriselt kadunud. Suvi, mille ta oli ütelnud olevat veetnud välismaal . . .

„Tere Ants!“

Ta vaatas pahandatult teretajale, silmad, mis olid vaadanud vastu valgenevat hommikut, ei harjunud nii ruttu vaguni hämarusega. Kuid hääl oli tuttav, jällegi piinlikult tuttav. See õitsvapõseline noormees, kelle triibulised püksid lasksid hästikavatsetult paista veel pikemana, oli see teine maailm — oli see, mida näitas peegel. Ülikoolikaaslane Oorep, mitte just kõige halvem sõber. Noh, täna oleks ta võinud sõita ükskõik kuhu, ainult mitte seda teed, siia polnud teda tarvis.

„Kes siis nüüd lusti sõidab kibedal tööajal?“

„Nagu näed!“ ütles Ants Soop lihtsalt. Siis tuli talle pähe parajam vastus, õigem vastuküsimus: „Aga ei, sõidab ju isegi, ja paistab, et just selsamal kibedal tööajal . . .“

„Minuga on teine asi,“ rääkis Oorep. „Kas ei saaks natuke koomale istuda? Nii, tänan! Mul on kingad väikesed, pigistavad. Vanamees oli suure ähmiga ostnud, ei vaadanudki, mis number. Meie vanamees, tead sa, on niisugune lihtne inimene, nagu öeldakse. Kui ma talle kodus ütlesin, et ei ole õige number, tead, mis ta vastas: „Kes neid sulle just selle viimase moenumbriga järgi saab! Ega king põle ajaleht, et peab nummert vahutama, kas on eilne või tänane.“ — Aga see nii muuseas. Mina, tead, ajan oma teaduskonda taga. Tartus enam ei ole, Tallinnas veel ei ole. Mõned räägivad, et olevat praegu Tapa ja Aegviidu vahel.“

Ja sõber Oorep hakkas ise viimaks kõlava häälega naerma, kui nägi, et Antsust naerjat ei saanud. Häid nalju aga oli kahju lasta niisama kaotsi minna.

„Ah, sa olid ju majandusteadlane,“ ütles Ants Soop kuivalt. Ta

mõtles pigemini sellele, kuidas Oorep rääkis oma isast. Niisugune lihtne inimene... Kui lihtsalt ta ise seda tegi! Ja ometi oli teada, ja Oorep ise oli sellest kõige vähem saladust teinud, et vana Oorep, kuigi vahest harimata, oli rikas mees ja mitme maja omanik.

„Noh, ma ei sõida ka sugugi lusti,“ ütles ta ise natukese aja pärast, kui jutukas kaaslane jälle jutu algusse oli tagasi jõudnud. „Sõidan koju. Sotsiaalse päritolu tunnistust hankima.“

„Ahaa!“ ütles Oorep korraga mõistvalt ja muutus ise peaaegu sama tõsiseks. „Sulle on see asi vist pagana raske?“

„Või veel!“ mõtles Ants Soop. Kuid see polnud vastus Oorepi jaoks. Oorep oli mõtelnud asja teisiti, nii nagu seda ikka mõeldi. Selles ringkonnas, kuhu ta oli ennast poolpetise kombel sisse surunud, oli see mure ühepoolne. Ja äkki hetkelise hoolimatusega ja nagu väljakutsuvalt ütles ta:

„Mitte sugugi. Mu vanemad on lihttöölised. Isa on roopaseadja ja ema oli kuni haigeksjäämiseni väljakäigukoha valvuriks.“

Ta vaatas Oorepile otse näkku, kuid see tõstis ainult korraks imestades kulme, ütles aga siis kohe nagu ennast kahetsedes:

„Õnneseen! Tõeline õnneseen! Sul on see asi ju äärmiselt lihtne. Tahaksin näha, kuidas mina saaksin vastava dokumendi. Minu vanamees on ju ka niisama lihtne mats, harilik töömees. Isegi mõnd peenemat käsitööd ei tunne, nime vaevalt oskab kirjutada. Ja õieti see tühipaljas vürtspood — oma kuusteist tundi järgemööda ole leti taga, kaalu heeringaid ja jahu, see on ju hullem kui vabrikus. Aga näe...“

Nii kerge vaevaga oli Oorep oma vanamehe degradeerinud suurkaupmehest, kes ainult miljonites mõtleb, vürtspoodnikuks, kes oma käega kuusteist tundi päevas heeringaid ja jahu kaalub. Kuid see polnud mingi ime, Ants selle üle enam ei imestanudki, kuigi ta seda alguses oli teinud. Nii tegid need sõbrad kõik, kiiresti ja täiuslikult. Ja nad ei häbenanud, ei seda, et nad oleksid valetanud enne, ega seda, et nad valetasid nüüd. Nad olid korraga töötava rahva lapsed, ja see

ümbERPöörd sündis libedalt nagu õppeplatsil. Ei, Antsul polnud tõesti raske paljastada nende inimeste ees oma tõelist päritolu, mida ta seni mitme aasta vältel oli maskeerinud. Nad ei põlastanud teda nüüd seepärast, nad löid talle koguni veel sõbralikumalt õlale ja ütlesid: „Õnneseen! Tõeline õnneseen!“ Sest vaesus ja rikkus oli ainult õnneasi, ja seda pealegi sedamööda, kuidas juhtumisi kasulik oli.

Kuid Oorepi elav ja alati juurdlev vaim oli kogu aeg tegevuses olnud, ja veel üks punkt Ants Sooba talitusviisis oli jäänud tumedaks.

„Jah, ma ei mõista üht... Ah, see on mitteditsetajatele? Kui kahju!... Ma ei mõista, miks sa pead isiklikult kohale sõitma. Võinud lihtsalt kirjutada või telefoneerida ja...“

„Meil ei ole kodus telefoni,“ haaras Ants Soop viimasest võimalusest kinni, et otsesest vastusest kõrvale puigelda. See oli küsimus, millele ta siiski ei saanud rahuldavalt vastata. Mitte siin, mitte sellele inimesele, olgu nüüd ka ümbERPöörämised ja pihtimised kuitahes moodi läinud.

„Nojah, kirjutand lihtsalt ja...“ jätkas Oorep kangekaelselt. Tema praktiline mõistus vajas niisama kogu aeg tööd, nagu vajavad orava hambad närimist.

„Tahtsin üle hulga aja kord koju minna,“ ütles Ants Soop nüüd ja hingas tugevasti välja. Tema olemus oli nii veidralt sõjakas, et tõeline ime oli, kuidas Oorep midagi ei märganud.“

„Oh, koju oleksid võinud nende pühade ajal minna,“ ütles Oorep.

Isegi tema kohanemisvõimel olid oma väikesed puudused, tal oli raskusi mõne sõna väljaütlemisega. Ta kõneles ikkagi nendest pühadest, sest sõna *revolutsioon* ei tahtnud tulla hammaste vahelt läbi. Ainult mõnikord segas see väike iluduseviga tema muidu lõpmata lojaalsel näol, ja selle iludusevea all kannatasid neist paljud, isegi kõige eesrindlikumad, kes olid juba suvel rutanud tervitustelegrammide saatmisega igas suunas. Põlissaliti traditsioonide kandjatena ei võinud nad loobuda sellest kõige iseloomustavamast: kummarda ja tervita keda tahes, peaasi, et privileegid alles jääksid.

Ja nähes, et on omajagu kohanemiskursusi ka teistel, kuigi õige väikesi, muutus Ants Soop jutuaajamises veidi heldemaks. Kuigi ta seda kordagi päris vabalt teha ei saanud, nii piiras teda ikka selle

teekonna vari, kuigi see tee teiste arvates pidi olema väga lihtne ja selge. Aga iga kõrvalpilk vastasistuva eide näole tõi talle jälle valusalt meelde selle osa elust, mida ta nüüd sõitis üles kaevama ja üles äratama. See oli väga lihtne, jah — ta sõitis koju. Kodutee... aga milline tee see võib olla mõnikord!

Nägemiseni, seltsimees!“ ütles Oorep.

Ants Soop tundis, et ta peaks sõbrale õnne soovima, nagu see endale kahtlemata ise soovis — selle kerguse puhul, millega see jälle ühe uue sõna oli välja ütelnud. Kuid siis viis tee nad lahku. Ja nüüd jäi Antsule ainult soovida, et sõnad, mis tulid ütelda, ja sõnad, mis tulid kuulda, oleksid olnud sama kerged kui *seltsimees* sõber Oorepi suus.

Jah, miks ta polnud kirjutanud? Selles see asi ju oligi. Ta oli tõesti kirjutanud, aga nagu ta juba arvas, sellele ei tulnud vastust. Palju imelikum olekski olnud, kui sellele oleks vastatud. Võib-olla tegi ta asja halvasti, kui adresseeris kirja isale, isa oli alati olnud kõige kangekaelsem. Ema või vend vahest oleksid seda asja toimeetanud — aga mine tea. Ei, see polnudki nüüd kõige tähtsam, see tunnistus nimelt. Oli veel midagi muud, ja see oli alles praegu sellel sõidul selguma hakanud.

Ta läks aeglaselt üle raudtee, ja see oli ikka natuke pingutav, kuigi ta teadis, et isa kunagi siin ei olnud. Kuid see põgenemine oli ikka tal veres, põgenemine omaste ja enese eest. Ja nüüd see tagasitulek — milliseks see kujuneb? Muidugi, kui oleks ainult see põgenemine, kui oleksid ainult ta sisetakistused, ta saaks neist üle. Nüüd, praegu, just samal hetkel ta tundis: ta saaks neist üle, vahest isegi kergemini kui sõber Oorep oma „uutest“ sõnadest. Kuid see päev, mil ta oli kõik sillad põletanud, kuidas oli sellega? Sõnad, mis ta siis oli ütelnud oma vanematele, ei läinud tal meelest, kuigi ta oli juba ammugi tahtnud neid unustada. Ta oli hakanud neile inimestele selgeks tegema, kui vähe õigust neil temale oli, sest nad polnud talle midagi andnud, milleks tal ometi oli püha õigus, nad olid ainult takistuseks tema teel. Jah, ta polnud ise endale vana-maid valinud, kui see oleks olnud võimalik, ta poleks igatahes otsinud neid kõige viimaseid. Ema oli siis olnud viimast aastat tööl, ja teda oleks see pidanud kõige rohkem riivama, kuid isa oli siiski

kõige rohkem vihastanud. Asjalik selgitamine, nagu ta ise seda oli kavatsenud, oli arenenud sõimuks. Vendki oli löönud sekka, poisinolk nagu ta siis oli, ta oli kaks aastat Antsust noorem, liiga laisk ja kõva peaga selleks, et temast oleks võinud saada Antsu vääriline vend.

Ants Soop oli sellest peale olnud iseseisev. Tal oli nüüd kergem ütelda, et ta isa on *riigiametnik*, polnud karta, et need tülikad inimesed ta mõnikord üles otsivad, või et ta on sunnitud tänaval kõnelust alustama.

Oh jaa — see polnud sellepärast sugugi nii lihtne — saada ainult kiri. Ta oli katsunud diplomaatlikult kirjutada, halvast asjast mitte sõnagi. Võib-olla polnud see kõige õigem, ta oleks vahest enne pidanud andeks paluma. Kuid polnud nii kerge andeks paluda — kui isegi Oorep ja teised jäid peatuma mõne sõna juures. Tal oli selleks liiga palju vana rööpaseadja raskusevaimu.

Aga nüüd tuli tal seda teha. Talle jäi ainult mõniseda sammuga aega sõnu seada, siis pidi see raske kõne tal valmis olema.

Nii! Ta astub uksest sisse ja... Kindlasti jääb ta vait nagu sammas. Ja kui isa on kodus, küsib ta: „Mis see noorhärja soovib?“ — Ja siis tuleb ta uksest välja, sest üle selle kraavi ei sunni teda mingi vägi hüppama. Ei, melodraamalast põlvililangemist, pisaraid, suuri sõnu — nendega ei tule ta kunagi toime. Neid võib ikka ainult näidelda, ainult vigurdada, mitte südamega ütelda. Ja südamest tulevaid sõnu, neid ei saa üldse enne valmis mõelda.

Ta seisatas ukse taga.

Imelik, soojaks läheb vist! Kindlasti ei ole isa praegu kodus, võib-olla ei ole kedagi kodus ja ta võiks pisut jalutada. Tõesti, ilm on pehme, küllap hakkab sadama ja läheb sulaks... On parem, kindlasti parem, tulla pärast lõunat.

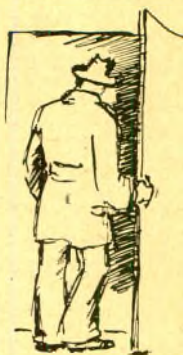
Kuid ta jäi põgenemisega hiljaks, uksest tuldi, ja nüüd ei kõlvanud tal enam lahkuda. Ta ei tundnud seda inimest küll, nähtavasti üks naabritest, ja linnakohas vahelduvad naabrid tihti. Võib-olla ta vanemaid ei olegi enam siin, see ei olnud talle ainult imekombel varem mõttesse tulnud.

Ta koputas poollahtisele uksele. Oh ei, seda häält ta tundis, mis nüüd vastas. Ta lükkas ukse päris lahti, ja tuttav, piinlikult tuttav oli see kõik, mis ta nägi. Keset väikest kööki seisis üks vana naine ja pühkis märgi käsi vastu põlle, võib-olla rohkem harjumusest, sest

ikka oli ta nii teinud võõraste puhul, nagu poleks ta kunagi küllaldaselt usaldanud oma käte puhtust.

„Tere!“ ütles Ants, suutmata lisada sellele varem valmis mõeldud lisandit: ema. Ta polnud seda sõna ka varem kunagi otseses kõnes tarvitanud.

„Tere!“ ütles ema natuke arglikult, nagu tunnistaks ta võõrast. Siis aga jätkas ta kähku: „Kust sa siis nii järsku?... Eks astu tahapoole, siin rasvaving ja... Alleks tuli hommikul töölt, heitis magama.“

Ants seisis ikka veel nagu maasse valatud, kohver käeotsas. Siis sirutas ta äkki natuke kramplikult käe, ja ema ulatas oma, kui oli seda veel kord hoolsalt põllega pühkinud.

„Kas isa ei ole kodus?“ küsis ta siis.

„Ei,“ ütles ema nagu imestades, et Ants ei teadnud seda. „Ta tuleb alles pärast lõunat.“

Ants tahtis ütelda veel midagi muud, sai aga välja ainult: „ahah!“ ja läks siis tahatuppa, kuna ema jälle uuesti peale käis, et ta ei seisaks siin rasvavingu sees oma uute riietega.

Ah jaa, kas polnud nii, et juba koolipoisina oli ta nurisenud selle üle, et see toidutegemise lõhn jääb ta riiete külge. Neil oli sel ajal olnud üksainus tuba keedukohaga, nagu öeldi.

Ja nüüd oli ta siin tuttavas toas, nagu poleks vahepeal midagi olnud. Miks ei rääkinud ema midagi, miks ta poole sõnagagi ei...? Kuid väga tagasihoidlik oli ta küll olnud, ei mingit rõõmu poja jälleenägemise üle, ei mingeid küsimusi. Kuid peaasi oli siiski, et ta oli jõudnud üle läve, ta pidi nüüd ka edasi minema sel okkalisel teel. Ta pidi jälle koju jõudma, mitte ainult üle läve sisse astuma.

Vend Alleks magas tööväsimust ja norskas tasapisi nagu täis-mees kunagi. Tõepoolest, poiss oli vanemaks saanud, talle kasvas juba habetki. Ants seisatus voodi ees, milles nad kaua aega olid kahekesi maganud, kuni tema oli liiga suureks kasvanud. Noh, ta oli enda meelest ka selle toa jaoks liiga suureks kasvanud, ja siis oli põgenemine talle kergem tundunud, kui selle toa laiendamine. Oli hõlpsam ise ronida, kui hakata oma õlgadega teistegi ränka koormat tõstma.

Ja nüüd oli ta tagasi tulnud, nüüd seisis ta siin ja tundis, et see on omast kohast kangelastegu — tulla tagasi just nüüd. Tunnistuse pärast — kena põhjus, peab ütlema! Ja äkilises häbi, pahameele ja liigutuse puhangus läks ta akna juurde, millest avanevat pilti ta juba ammu tundis. Siit oli ta nii mõnigi kord oma nooruses välja vahtinud ja unistanud — unistanud enda ilusast tulevikust. Ta polnud kunagi mõtelnud, et veel nii mõnestki aknast võis inimene välja vaadata, ja mitte kõik nad ei unistanud ainult enda ilusast tulevikust ja tõusuteest. Ah tühja — ta polnud kunagi sentimentaalne olnud, ta ei kavatsenud ka praegu selleks muutuda, tal oli ju siin oma konkreetne eesmärk. Näis, kas Alleks kargab talle näkku, kui ta ärkab. Noh, poisiga saab ta juba hakkama, teda ta ei karda.

Ta istus laua äärde ja võttis hajameelselt kätte mingi vihu. Mis see siis oli? Kirjutused, arvutused — kas oli Alleks viimaks vanas eas õppima hakanud? ... Kuid siis tuli ema ja asus otsekohe puhkajat äratama. „Alleks, kuule, tõuse nüüd üles! Ants tuli...“

Ega ta ei ärka nii naljalt, see mees, raske unega olid nad mõlemad juba vanastigi. Kuid viimaks ometi hakkas poiss ümisema ja silmi hõõruma, ja siis ajas ta enese voodis istukile.

„Ah Ants või? Noh, kuidas siis nii järsku? Tere!“

See oli lihtsalt, otsekoheselt ja rõõmsaltki öeldud, sellele ei osanud Ants alguses kuidagi reageerida, ta polnud selleks valmistunud. Aga muidugi oli poiss sel ajal noor olnud, paar aastat on tema elus pikk aeg, ta unustab.

„Oled kirjameheks hakanud,“ ütles ta, vihk oli ikka veel ta käes. „Õpid?“

Alleks tegi häbeliku näo nagu koolipoiss, keda ootamata kiidetakse.

„Nojah, eks ma katsu... Kuidas siis teisiti saabki!“

Kuidas siis teisiti saabki! See oli öeldud nii lihtsalt ja loomulikult, et tõesti ei võinud enam mõelda, kuidas teisiti saakski.

„Eks me ise pea nüüd kõik tegema ja — teha oskama,“ jätkas Alleks. „Noh, ja siis tuleb õppidagi, kui ette juhtub. Aga sina?“

Ants kehtas õlgu. Ta ei saanud sinna midagi parata, et tal oli korruga millegipärast piinlik, aga nagu ikka tema puhul, see võttis

natuke aega, kuni ta selgusele jõudis, miks õieti. Jah, kas polnud ta ise enese õppimisest teinud suure numbri, eriti sel viimasel korral. Et tema õpib ja püüab ülespoole. Ülespoole — aga kuhu? Muidugi kõrgemale ja kaugemale sellest massist, kaugemale ka neist vanadest inimestest, kes ei saanud talle pakkuda küllalt väärset seisukohta ja keda ta pidi nimetama üldsõnaliselt „riigiteenijateks“.

Ta tahtis midagi ütelda, kuid sõnad takerdusid suus. Ja see olekski olnud asjatu, nad ei oodanud keegi temalt neid sõnu. Nad rääkisid oma asjust, oma viimastest rõõmudest ja viimastest muredest, vend ikka veel voodis istudes, ema vastu ahju selga soojendades, ja võib-olla nad ei teadnud midagi sellest, mis toimus temas. Ta vaevalt kuulis neid mõnikord ja vastas nagu eemal olles. See oli ka varem nii olnud, kuid põhjused olid siis teised. Aga ema ja vend ei teadnud, et ta, vaatamata sellele, et seisis siin toas ja pika-peale isegi istus, polnud ikka veel täiesti koju jõudnud.

„Ei, on ikka mõnus, kui saab teinekord aruka mehega juttu ajada,“ ütles Alleks heatahtliku kõrvalnöökega.

Ta oli ennast riidesse pannud ja valmistus välja minema, kuid riidetumise juures polnud ta jätnud enda pikkust venna omaga võrdlemata. Ta oli natuke pikem, nagu Ants oma meelehärmiks pidi nentima. See oli seda halvem, et talle tundus, nagu poleks noorem vend temast ainult kehaliselt üle kasvanud. Temas oli kõik kooskõlas, tema pilk oli selgelt ja rõõmsalt suunatud ettepoole. Lihtne ja kerge oleks olnud olla nii nagu tema.

Jah, kui... Kui ta ei peaks ikka veel närveldades ootama isa tulekut, kelle suhtumist polnud võimalik ette teada. Ta ei usaldanud seda ei emalt ega vennalt küsida, ta oli nii nautinud seda aegapidi endasse voolavat sooja kodutunnet, ta ei usaldanud kõike ainsa küsimusega purustama hakata. Või vahest siis, kui vend läheb välja ja ta jääb emaga kahekesi.

ma tuli jällegi köögist. Sõnakalt ja valjusti, nagu ta ikka oli harjunud kõnelema oma lastega, küsis ta.

„Noh, poiss, kuhu sa nüüd mõtled minna? Ei enne sööma lähe kuskile! Isa tuli ka just praegu.“

Isa tuli... Ants otsis jälle vaatamist akna taga, tal oli tunne, nagu voolaks veri talle näkku ja ta muutuks näost tulipunaseks

nagu pahateolt tabatud laps. Kas nüüd pidi lõppema see— jah, omajagu isegi meeldiv kodune olemine?

Ja harjunud tahtmatu liigutusega pööras ta selja ukse poole ja püüdis aknast välja vaadata, nagu viiks see ka tema enese siit eemale. Isa oli juba toas, kui ta jälle ümber pööras, kuid kõik ta sõnad, mis ta varem oli valmis mõelnudki, olid läinud.

Isa oli vananenud, ainult selle paari aastaga oli ta tunduvalt vananenud, tema tervis polnud vist enam see, mis varemalt. Kuid küllalt palju oli veel kõvadust selles vanamehes, kui ta seisis seal keset tuba ja vaatas avali poja otsa oma kindlate raudhallide silmadega, mille külma ja kindlat pilku Ants tundis juba lapsepõlvest saadik, ja mis talle õieti kunagi polnud lasknud isa eriti lähedaseks saada.

„Tere, isa!“ ütles ta. Tema hääl kumises ta enda kõrvus võõralt.

Isa ei vastanud, ja ta käsi oli tagasihoidlik ja nõrk, nagu oleks sellest kõik ramm kadunud. Ants oleks võinud mäletada, et isa käsi alati oli niisugune tõrkuv, kui ta teretas kedagi.

Siis aga ütles ta peaaegu ootamatult:

„Noh, leidsid ka aega meid vaatama tulla... Kas teil seal töövaheaeg või?“

„Ei, seda just mitte,“ ütles Ants niisama tagasihoidlikult. Ja see oli kõik, mis ta ütelda sai. Sest otsekohe tuli ema ja kutsus nad sööma temale omasel valjul ja ebaviisakal moel, nagu ikka siis, kui ta oli rõõmsas tujus. Ja terve söögiaja kõneles peamiselt tema, hoolitses selle eest, et Ants suppi sülle ei tilgutaks — ta tõi lõpuks käteräti, mille Ants pidi sülle laotama — ja sundis Alleksit uut pintsakut maha võtma, et ta ei määriks selle rinnaesist ja varrukaid. Tema jaoks olid need poisid ikka veel kaks väikest kriimsilma, kes vajasid pudipõlle.

Siis ütles ta äkki ootamatult ja Antsu arvates kõige ebasobivamal ajal:

„Ants tuli selle tunnistuse pärast. Isa, sa põle meile sellest midagi rääkinud!“

Isa vaatas natuke aega vaikides enda ette.

„Ma saatsin selle täna ära,“ ütles ta siis. „Kas sellega siis nii rutt oli? Ma ei saa ju igal ajal töö juurest asju ajama minna.“

„Ei, sellega pole mingit ruttu,“ ütles Ants kiiresti. Tunnistus, mille pärast ta oli tulnud, oli seega korralikult käigus. Kuid lõp-

mata vähe tähtis tundus see praegu. Kõik oli äkki nii vähe tähtis, mis oli seotud tema eluga väljaspool seda ringi.

Agas siis tundus ometi, nagu oleks isa jutusoon lahti sulanud, ta hakkas isegi kõnelema. Oma tööst, oma röömudest ja muredest, nii nagu need iga päev ette tulid. Seda juttu oli siin lauas harjutud alati kuulama. Kord olid need väikesed ja väiklased asjad Antsu lõpmata tüüdanud, olgugi need nende väikeste inimeste ja kõigi nendetaoliste kõige põhilisemad eluküsimused — töö ja leiva küsimused. Tal olid siis palju suuremad ja kõrgemad asjad meeles olnud. Nüüd märkas ta korraka, et ta tahtis, et ka temal oleks osa selles, ta püüdis nende jutuajamisest osa võtta, kuigi ta vahest huupi päris valesi sekka lõi, nii et Alleks valjusti naerma hakkas. Ta ei naernud pilkavalt ega tigidalt, kuid ometi see riivas Antsu valusalt, aga kes võis poisi lõbusat meelt ohjeldada. Ta polnud lihtsalt harjunud läbi käima inimesega, kes oli säärane ära-puutumind.

Jah, nii näis, ta oli alguses valesi mõistnud, kui pidas isa täna eriti süngeks ja pahatujuliseks. Nüüd märkas ta koguni vastupidist — isa oli haruldaselt jutukas, ja peaaegu märkamatu olid nad sattunud kõnelusse kahekesi. Oli ju nii palju nüüd, millest kõnelda. Ja see tundus olevat julgustav — nii võib ta lõpuks, kui nad on enam-vähem kahekesi jäänud, õiendada ka selle asja, mis seni ikka veel ta muretut kodutunnet varjutas.

Nad lõpetasid söömaaja ja Alleks ruttas välja, kuna ema teda veel tungivalt manitses mitte kauaks jääda — kõik niisama nagu vanal heal ajal. Jah, just nii mõtles Alleks nüüd äkki — ta tarvitas mõttes „vana head aega“ selle aja kohta, mil ta oli olnud nende inimestega siin üks, mil ta polnud oma ainsaid tõelisi sidemeid purustanud ebamääraste kõrguseunistuste pärast. Ja ometi mäletas ta, et sel „vanal heal ajal“ harva valitses siin nii sundimatult röömus meeoleu, harva kõneldi nii julgelt ja kindlalt tulevikust.

Agas aeg läks ikka kiiremini ja kiiremini, ja ikka ei leidnud Ants parajat aega, et alustada lõplikult selgitavat kõnelust. Ainult üht oli ta taibanud: isa ei hakkaks sellest kunagi kõnelema, sama vähe kui ema ja vendki. Nad ei puudutanud kordagi seda ajajärku oma jutus. Kas nad ootasid, et tema alustaks, et ta täidaks oma kohust?

Kuid Ants sai sellega sama vähe toime kui nemad. Ja mida enam edasi, seda enam ta mõistis, kui vähe see sobikski. Ta ei leiaks õigeid sõnu. Mingid säärased sõnad ei sobiks siia, nende inimeste keskele, ka kõige paremad sõnad mitte, neile jäi ikka juurde mingi kunstlikkuse maik. Ja seepärast tegid nad parem näo, nagu oleksid nad kõik unustanud. „Kes vana asja meelde tuletab — silm peast välja!“ nagu on öeldud. Aga neil oli kerge teha, nagu oleksid nad unustanud, nemad olid võlausaldajad. Hoopis teisiti oli lugu Antsuga, tema oli võlgnik, ja tema kohta maksis sama vanasõna teisel kujul: „Kes vana asja meelde ei tuleta — kaks silma välja!“

Kas ta võis unustada, et ta oli võlgnik, mitte ainult oma vanemate ees, kes teda võtsid vastu, nagu oleks ta alati nendega olnud. Ta oli võlgnik kõigi nende inimeste ees, terve klassi ees, kelle elust ja saatusest ta kunagi polnud tahtnud osa võtta, kelle hulgast ta oli tahtnud põgeneda ja mitte kunagi enam sinna poole tagasi vaadata. Nende võitlusest, nii raskest ja ajuti lootusetuna näivast, polnud tal mingit osa, ühtki kivikest uue hoone jaoks polnud ta kandnud. Ja nüüd tuli ta, kaks tühja kätt kõrval, ja oli esimene, kes tahtis selle hüvedest osa saada. Kas võis ta?

Kuid sõnad, sõnad! Mis tähendaksid siin üldse sõnad! Mis tähendaks see, kui ta praegu põlvili langeks nende inimeste ette, tuhka pähe raputaks, ennast kõige rängemate sõnadega süüdistaks ja andeks paluks! Jah, nüüd oli talle selge, oli selge ka see, miks ei rääkinud midagi ta isa, vaid tegi parem nii, nagu poleks kunagi midagi juhtunud. Ei võinud keegi tunda paremini ka kõige suuremate sõnade tühjust, kui need inimesed, keda polnud aidanud mingid ime-sõnad, vaid ainult julge ja otsustav tegu.

Toas oli kõik vaikne — ta oli üksi jäänud. Ainult vana kell mõõtis aega, aga teda ei kuulnud kunagi, kui teda just ei kuulatud. Ja Ants Soop, kelle üürikesi elupäevi ta kaua aega oli mõõtnud, ei kuulnud praegu midagi, tal oli ikka veel nii palju tegemist enesega. Ta põsed õhetasid, aga mitte enam piinlikkusest ja häbist. Ta oli leidnud õige tee.

Ei mingeid sõnu, suuri ja tühiseid. Ei mingeid armupalumisi ja armuandeid. Kui mees pidi ta tasuma kõik — tegudega. Ta oli hilinenud, kuid mitte päris hiljaks jäänud, teha jäi veel küllalt, terveks tema eluajaks jätkus sellest. Ilusaid sõnu ei oodanud temalt keegi, teda ennast oli vaja, inimest ennast kõige ta jõu ja oskustega.

Ta oli otsusele jõudnud, kui isa ja ema jälle sisse tulid. Ta seisis keset tuba ja vastas kindlalt ja julgelt isa tugevale, valjule pilgule. See oli nende meeste käepigistus ja kõik suured sõnad kokku.

Kuna ema, alati omast kohast mõtleb ja muretseb, ütles:

„Võta ometi kuub maha, tuba on ju küll soe! Sedasi muudkui nühid kõik varrukad läikima. Ega sa siis täna enam kuskile ei lähe!“

Ja Ants Soop naeratas alistuvalt nagu kõik nende perekonna mehed sellisel puhul, võttis pintsaku seljast ja oli kodus.

AKADEEMILISE INTELLIGENTSI MAAILMA- VAATEST

1.

Tervikliku maailmavaate puudumine, otsingud, kahtlused, kobamised — see oli meie kodanliku haritlaskonna, eriti akadeemilise intelligentsi iseloomustavamaid tunnuseid. See hakkas silma juba kodanluse ideoloogidelegi. Mõni neist nimetas seda „südamehariduse“ puuduseks, teine „moraalseks“ allakäiguks, kolmas uskmatuseks, „elutahte“ ja „vitaliteedi“ puudumiseks jne. Kuid selle tõve rohuks ei olnud neil pakkuda muud, kui „uut ärkamisaega“.

Üks säärastest ideoloogidest kirjutas „Eesti Raamatuaasta kõnede“ 1935. a. järgmist: „Eesti rahvas rühub täiel rindel majanduse ja vaimse eneseteostamise poole. Vabanenud poliitilisest kihutustööst ja lõhestamisest Eesti rahvas oma juhtidega eesotsas algab uut ärkamisaega“ (sõrendus minu. AK).

Et sääraselt võidi kirjutada kultuuriliselt nii tähtsa sündmuse puhul, nagu eestikeelse raamatu 400 aasta juubel, ei ole muidugi juhus. „Uut ärkamisaega“ ja „poliitilisest kihutustööst vabanemist“ peeti järelikult väga mõjuvaiks haridustegureiks.

Akadeemilise intelligentsi maailmavaate kriis ei olnud tingitud juhuslikest tegureist, vaid oli kodanliku hariduse paratamatu tulemus. Selle hariduse siht oligi kavakindel teaduse moonutamine, meie kapitalistliku ühiskonna pahede varjamine ja noorte takistamine, et nad ei saaks mõista üksikute elunähtuste kokkukuuluvust.

Ülikooli kateedril seletati mitmesuguseid teooriaid, kuid igaüht valgustati eri lähtekohast. Õpiti näiteks filosoofiat. Igaüks võis endale välja valida kuitahes vananenud maailmavaatelise eeskuju ja selle ümber konstrueerida oma filosoofiasüsteemi, seisukoha, millest võis hakata vaatlema kogu maailma „läbi oma isikliku prisma“. Ta võis Platon'i eeskujul uskuda hingede pre-

eksistentsi ja ideedemaailma primaarsust. Ta võis ka buddistide eeskujul uskuda hingede rändamist, Nietzsche' eeskujul igavese taastuleku ideed ja aristokraatlikku üliinimest (kellena tuli kujutella loomulikult iseennast!). Niisamuti võis üliõpilane Hobbes'i eeskujul pooldada kõige jämedamat materialismi või suurendada skeptikute armeed enda isiku võrra — mingisugust kriteeriumi talle kätte ei antud. Vastupidi, ainust võimalikku meetodit, mis selles teooriaterägalikus oleks aidanud orienteeruda, marksistlikku meetodit, püüti igati labastada ja halvustada. Marx'i kohta öeldi lihtsalt, et ta rajavat kõik majandusele, vaba mõtte aga majandusele ei alluvat, ja sellega lõpp. Lenin'ist kui mõtlejast ja filosoofist ei räägitud üldse. Dialektilisest materialismist teati vaevu ainult nimetust.

Sama pea segiajamise protseduuri, mille ülikool läbi tegi haritlastega, sooritas „populaarteaduslik“ kirjandus ja ajakirjandus masside kallal. Ka siin seletati iga nähet eri lähtekohast. Nii näiteks peeti tööpuuduse põhjuseks kodanlikus Eestis seda, et inimesed ei viitsivat maale tööle minna; rahvaarvu languse põhjuseks oli „naiste emantsipatsioon“, rahva vaesuse põhjuseks oli „ülejäu elamine“; valitseva poliitikaga rahulolematuse põhjuseks oli „eesti jonn“; ja rahva vähest huvi kirjanduse ning kunsti vastu seletati seega, et meil „puuduvad traditsioonid“, öeldi, et oleme kõik alles „esimese põlve haritlased“, „adra tagant tulnud“, meil pole „oma aristokraatiat“ jne. Lühidalt — kõik nähted kisti välja nende ajaloolisest seosest, kisti lahti materiaalselt aluselt ja otsiti igäihe jaoks eri põhjus, mis oli nii ettevaatlikult valitud, et ta ei reedaks sugulust oma naabriga.

Loomulikult suutsid ainult väga vähesed noored ajud selles kaoses õieti orienteeruda. Intelligenti huvitasid eeskätt kultuuriküsimused ja neis püüti luua sõnakuulelikult traditsioone. Sõnakuulelikult vaadati abiotsivas lootuses ja ootuses rahameeste poole, kuhu kodanlikud kultuuriideoloogid meie kunsti ja kirjanduse juba otsustavalt olid kerjama saatnud. Pole juhus, et „Eesti Raamatuaasta kõnede“ lõpus leidub liigutav üleskutse rahametseenedele, kus muu seas öeldakse:

„Austatud metseenid, rajage oma ja oma firma nimelisi auhindu ja stipendiume eesti kultuuri arendamiseks. See on kaunim ja mõjuvam reklaam teile ja teie ettevõttele. Elagu meie rahvas,

elagu meie rahametseenid! *Vivat nostra civitas, maecenatum caritas!*" (ERA, 1935, lk. 77).

Lühidalt, intelligentsist kasvatati kapitalistidele saapaviksijaid, kes aitaksid tõsta nende firmade au ja kuulsust ja võimaldaksid neil rajada auhindu. Samal ajal — see on huvitav märkida — nõuti haritlastelt iseseisvat mõtlemist.

2.

Lähemalt vaadates oli selle iseseisva mõtlemisega, mis kodanlikult haritlaselt nõuti, siiski „kõik korras“. Sest iseseisva mõtlemise all ei mõistatud muidugi mõtete sisulist iseseisvust, vaid — vormilist iseseisvust, rippumatust faktidest. Vormi poolest areneski meie intelligentsi mõtlemine nii kaugemale, et kardeti muutada šablooniliseks, tunnustades fakte. Iseseisev mõtlemine ja iseseisev maailmavaade tähendas seda, et igauks võis igast asjast mõelda ükskõik mida (välja arvatud muidugi marksismi-leninismi küsimused, millest ei olnud soovitatav mõelda).

Säärane „iseseisvalt“ mõtlev inimene ja haritud akadeemiline kodanik võis asuda isegi seisukohale, et päike liigub ümber maa-keri, võis eitada igasugust arengut, võis iga teadusliku fakti suhtes asuda eriseisukohale — see näitas ainult ta mõtte „vabadust“ ja maailmavaate „originaalsust“. Polnud ju üldse tähtis oma mõttekäikude kooskõlastamine realiteediga, vaid tähtis oli endale mingi eramaailmavaate loomine ja endast „kultuurse isiksuse“ kujundamine. Seda väikekodanlikku enda „maitsele“ ja juhuslikkusele ning ühele või teisele teaduseriisemele ehitatud süsteemi nimetatigi suure tähega „isiksuseks“. Isiksuse pilti täiendasid akadeemilise kodaniku kohta sageli vägagi kurioosumlikud harrastused. Üks pühendas oma elu näit. oxfordliikumise, teine karskuse, kolmas spiritismi või taimetoitluse propageerimisele. Sihtides valitses täielik anarhia — „mitmekesidus“. Seda segadust konstateerivad väga iseloomustavalt järgnevad umbes aasta tagasi kirjutatud read:

„Kultuuri „mõtte“, „sihi“ ja „sisu“ küsimus on üks valusamaid praeguse üldise kriisi õhkkonnas. Eriti on ta seda neile noortele, kellele kultuur on ühtlasi ka usundiks (või selle aseaineks), ainsaks sügavama mõtte andjaks kogu nende elule, ainsaks, mis neid jaksab hoida kõrgemal egoistlikust lõbuküttimisest, ainsaks, mis üksikisikut ja üksikhetke seob põlise, igavesega, jumalaga. Kuid

just neis kultuuri põhimõisteiski valitseb praegu kirjeldamatu segadus, ründavad üksteist täitsa vastandlikud seisukohad.“ (*Akadeemia*, märts 1939, lk. 81).

Akadeemilised isiksused otse vehklesid igasugu mõistetega nagu kultuur, teadus, areng, revolutsioon, intelligents jne.

Kui neile aga mingi ümmargusem, ükskõik kui hästi või halvasti põhjendatud seisukohavõtt ette seati, jäid nad nõutuks. Oli kerge hirmutada meie haritlasi „spetsialiseerumise ohuga“, „tehnikajaajajärgu lagastava mõjuga vaimuelule“, saatuslikkude „konfliktidega generatsioonide vahel“ jne.

Tüüpiliseks näiteks selle kohta on ameeriklase Carrel'i „Tundmatu inimese“ eestikeelse tõlke ilmumine 1938. a. Tartu haritlaskond korraldas sel puhul mitu koosolekut, kus arutati, kuidas inimkonda päästa hirmsast spetsialiseerumisohust. Nii tõsiselt võeti selle raamatu ebateaduslikke väiteid! Nende puhul ei peetud ainult pikki pessimistlikke koosolekuid, vaid neid tsiteeriti kui kõige autoriteetsemaid seisukohti isegi meie Üliõpilasseltside Vilistlaskogude Liidu väljaandeis. Ahastades inimese üksinduse üle siinmaailmas, toob üks haritlane seal Carrel'ist järgmise tsitaadi:

„Kuulus teadlane Carrel arvab, et kultuuri üldine tase on esmakordselt saavutanud niisuguse kõrguse, kust võimalik on näha ta seniste hukkumiste põhjusi. Ja üks neid peapõhjusi on, et kultuur on arenenud täiesti juhuslikult (sõr. minu AK) ning inimest arvestamata, teda üldse nägemata.“ (*Akadeemia*, 1939, lk. 123.)

Kapitalistlik kultuur ei jätnud meie haritlast sugugi juhuslikult säärase juhuse-usu hoolde! Peab imestama, kui järjekindel on olnud see kultuur inimeste maailmavaate vormimisel. Juhuse ja jumala maski taha saab varjata palju, mõlemad on ekspluataatoreile väga kasulikud...

Tõepoolest, selleks, et mõista teaduse, kunsti ja tehnika saavutusi ja näha nende rakendamise tingimusi rahva elu paremaks muutmisel, peab haritlasel olema tugev dialektilis-materialistlik maailmavaateline põhi. Kodanlikul noorsool see muidugi puudus.

Kuid olukorrad muutusid. Juunirevolutsioon asetas kogu meie rahva hoopis uude olukorda. Avanes võimalus praktiliselt õppida seda, mida enne teoorias mõista ei suudetud. Avanes võimalus

rakendada kultuuri ja tehnika saavutusi kõige laiemate hulkade elutaseme tõstmiseks, nagu Carrel sellest unistadagi ei raatsinud.

Suur osa meie akadeemilist intelligentsi ei mõistnud aga rõõmustada selle üle. Nad nägid marksismi-leninismi võidukäigus vabadusekaotust. Suur osa jäi kahtlevale seisukohale. „Kas need ilusad ideed on teostatavad?“ küsisid nad pealt vaadates sotsialismi järkjärgulist teostamist, sest kontakti leidmine reaalse maailmaga polnud nende asi. Ja millekski! Kahtlemist faktides olid nad ju harjunud pidama auasjaks. „Kahtlen, järelikult olen intelligentne,“ mõtles meie akadeemiline väikekodanlus *Descartes*'i kuulsa „*Cogito, ergo sum*“ eeskujul.

Peatugem hetkeks sel võrdlusel. Descartes viis omal ajal selle meetodiga mehaanilise mõtlemise suure sammu võrra edasi. Ta võttis meetodilise kahtluse alla iseendagi olemasolu. Jumala olemasolu aga näiteks ei tulnud talle pähe kahelda. Meie ei kahtle muidugi Descartes'i kui ajaloolise isiku olemasolus, jumala kui mitteajaloolise isiku olematuses ei kahtle me ka — see tähendab siis, kui me kasutame seisukohtade kujundamiseks oma aja teadusi niivõrd, kui Descartes kasutas oma aja teaduslikke saavutusi.

Meie kodanliku haridusega intelligentsi ei olnud aga keegi õpetanud kasutama kaasaegse teaduse saavutusi ja seepärast ei takistanud neid seni miski takerdumast aastasade vanusesse mehaanilisesse mõtlemisesse. Nad ei jõudnud Descartes'ist kaugemale; isegi mitte Descartes'ini, kelle meetodilisel kahtlemisel on ajaloolised teened. Meie akadeemilise intelligentsi hulgas leidub veel inimesi, kes kujundavad kahtlemisest endale oreoli. Nad vabandavad end sellega, et nad on „harjunud olema opositsioonis“, — olid seda kodanluse ajal, on ka nüüd. Teiste sõnadega, nad on kogu aeg peitnud oma maailmavaate tagurlikku sisu opositsioonilise vormi taha. Neil on kergem uskuda, et revolutsioon on juhus, kui mõista revolutsiooni teadusliku sotsialismi seisukohalt.

3.

Sotsialistliku hariduse siht on avada noorte silmi faktidele, ajaloolisele arengule, näidata elunämete kokkukuuluvust. Mõtlemine ei ole meie ühiskonnas enam ebapraktiline ajaviide. Üks semester puhast teadust nõukogude ülikoolis ja teistes kõrgemais

koolides on meile toonud juurde uusi teovõimsaid haritlasi. Paljud skeptikud, kes arvasid, et uues ülikoolis neil tuleb vaid „uskuda“ toormarksismi, pidid üllatusega nägema, et neilt nõutakse süvenemist dialektika peenustesse. Need, kes võtsid vaevas marksistliku meetodi abil uurida ajalugu ja inimõtte arengut Thales'est kuni Leninini, unustasid kapitalistliku „maailmavalu“ hoopis. Kuid neid on veel vähe.

Paljud akadeemilised noored siplevad edasi idealismi või jälle vulgaarse materialismi püüses. Ohtlikum on meie haritlaskonnale seni olnud idealistlik maailmakäsitlus. Meie kodanlikus ülikoolis oli idealistliku mõtteviisi õpetamiseks isegi teaduskond — teoloogia fakultet. Loomulikult oli ka filosoofiateaduskond idealismile tänuväärseks taimelavaks. „Maailma juhib idee“ — õpetati seal nii või teissuguste argumentidega.

Arstiteaduskond, vastupidi, süvendas ühekülgselt materialistlikku maailmavaadet. Seal õpetati inimesele vaatama kui organismile ja loomale.

Jälgigem pisut nende seisukohtade vastuolulisust dialektilise materialismiga.

Idealistlik mõtlemine püüab isikliku absoluutse tõe kriteeriumi poole. Kõik muu on (selle järgi) maailmas kaheldav, välja arvatud isiklikud tajud, mõtted, arusaamad. Välismaailm on pettekujutus, mida meil kunagi pole võimalik täiesti mõista. Kes garanteerib, et asjad, mida näeme, on tõepoolest olemas? Kuid et meil on asjadest oma ideed, kujutlused, see on ainus kindel, mida võime öelda. Ideede maailm on igavene, muutumatu; materiaalne maailm on kaduv, vahelduv, ebakindel. Teda ei saa võtta millegi aluseks.

See mõtlemisviis viib välja religiooni — enda loodud absoluutse idee — jumala uskumisele. Idealism ei näe kapitalismi tõelist tähendust, sest ta ei näe reaalse maailma arengu tingimusi, ei näe klassivõitlust kui materiaalsele tingimusele põhinevat ajaloolist tegurit.

Teiselt poolt õpetab vulgaarne materialism, et kindel on ainult see, mis on silmaga nähtav. Säärane materialism ei näe ka kapitalismi tõelist tähendust, sest pinnaliselt vaadeldes ta ei näe selle üha tugevnevaid poliitilisi vastuolusid ja ignoreerib klassivõitlust, mis on määrav tegur kapitalismi arengus.

Tõelist olukorda mõistetakse alles siis, kui fakte nähakse nende tegelikus seoses — ajaloolises ja dialektilises arengus.

Mitte väiksem kui kaldumine idealismi või materialismi pole eksitus, mis tehakse, sattudes eklektitsismi. Objektiivse reaalsuse moonutamiseks kõlbab hästi eklektikute võte, mis seisab mitme teooria osalises tunnustamises. Intelligentide hulgas leidub meil veel palju inimesi, kes ütlevad näiteks: „Sotsialism on ju väga tore süsteem, aga milleks töölisklassi diktatuur? Diktatuur ei sobi vabadusega, ja lõpuks on diktatuur ikkagi diktatuur, tulgu ta mis-suguse klassi poolt tahes.“ Neile peab ikka ja jälle meelde tule-tama, et me elame maailmas ning mitte väljaspool aega ja ruumi!

Leidub ka noori haritlasi, kes kurdavad, et neid on lükatud kitsale teele: „Sa omanda dialektiline materialism ja siis ei ole sul enam kuskile jõuda, mitte midagi enam uurida ega leiutada.“ Nad unustavad, et teadus ei tarvitse enam igakord otsast peale hakata. See oli nii ainult metafüüsikute praktikas. Üks süsteem pidi teise täielikult ümber lööma, et ise teist samasugust ehitada. Dialektiline materialism aga areneb ja rikastub kogu aeg meie kogemuste põhjal sotsialismi ülesehitamisest ja leiutustest teiste teaduste aladel. Marx'i teooria teaduslikust sotsialismist rikastus Lenini õpetusega imperialismist, ilma et oleks tarvis olnud eel-mist ümber lükata.

On levinud ka sofistlik vaatekoht, mis peab kõiki tõdesid täiesti relatiivseiks. Selle pooldajad tsiteerivad meelsasti I b s e n'i üle-lust, et ükski tõde ei ela üle 20 aasta, kuid nad unustavad, et rela-tiivne tõde ei sule absoluutset tõtt täielikult välja. Eile, täna ja homme ei eksisteeri ju eraldi. Arengu hüppelisuse kõrval ei tohi unustada arengu pidevust. Ka marksism ei kukkunud taevast alla. Inglise kodanlikust poliitilisest ökonoomiast, utoopilisest sotsia-lismist, saksa idealistlikust dialektikast, prantsuse materialismist võttis marksism endasse selle, mis nende sisus oli absoluutselt tõelist.

„Lenini ütlus, et proletariaat peab valdama vana kodanliku kultuuri, on ehitatud just sellele eeldusele, et kodanlikus kultuu-ris, võrreldes eelnevate formatsioonidega, sisaldub rikkalik abso-luutse tõe peegeldus. Sellepärast võib proletariaat ehitada ise enda proletaarliku kultuuri ja arendada selle kõrgemale kogu inimliku kultuuri senistest saavutustest ainult kõige selle kriitilise valda-

mise ja läbitöötamise abil, mis on positiivset kodanlikus kultuuris“ (M. Š i r o k o v, *Marksistliku filosoofia õpik*, ingliskeelne väljaanne 1938, lk. 122).

Marksistlik suhtumine teadusse ja kultuuri pole aga milgi juhul sama, mis eklektikute suhtumine. Eklektika on valmis seisukohtade noppimine siit ja sealt, dialektiline materialism aga ei võta omaks ühtki kodanlikku seisukohta. Asi seisab siin — pandagu hästi tähele — „selle kriitilises läbitöötamises ja valdamises, mis on positiivset kodanlikus kultuuris“.

Materjalide kriitiline analüüs, kõigi teadusalade loomingu kasutamine teooria loomiseks, mis peegeldab reaalsust ja on seetõttu võimeline varustama meid teadusliku baasiga tegelikkuse revolutsiooniliseks muutmiseks, see on marksistlik meetod. Ja selle meetodi abil töötades jõuab iga päev üha suurem osa meie intelligentsist uuele kindlale maailmavaatelsele alusele, mis jaa tab teaduse piiratud võimalust läheneda absoluutsele tõe. See on ainus vääriline maailmavaade vabale intelligentsile, see on tegelikkuse muutja ja teadusliku uurija õige seisukoht.

NÕUKOGUDE JURISTI ETTEVALMISTUSEST

Lenini-Stalini õpetus proletariaadi diktatuurist, sotsialistlikust riigist ja sotsialistlikust seaduslikkusest asetab võitluses sotsialistliku ühiskonna kujundamise, sotsialismi võidu kindlustamise ja kommunismi täieliku teostamise eest riigi ja õiguse paremate vahendite hulga. Sellele vastavalt omab õigusteadlaste ettevalmistamine NSV Liidus erilist tähtsust, omab suure ja vastutusrikka ülesande: anda kohtule, prokuratuurile, rahvakomissariaatidele, nende kohalikele organitele ja nõukogudele juriste, kes marksistlik-leninistlikule teorialele rajatud põhjalike teadmistega sotsialistlikust õigusest varustatult oleksid suutelised edukalt teostama oma ülesandeid sotsialistliku seaduslikkuse rakendajate ja valvajatena.

Sellest ulatuslikust ja tõhusast tööst, mis on tehtud ja tehakse NSV Liidus õigusteadlaste ettevalmistuse alal, ei saa anda kõigekülgselt ja põhjalikku ülevaadet lühikeses artiklis. Seepärast peatume siinkohal vaid kõrgema kooli, s. o. juriidiliste instituutide ja õigusteaduskondade raames toimuva töö mõningate põhimomentide juures.

Juba see, kes pealiskaudseltki tutvub NSV Liidu juriidiliste instituutide ja õigusteaduskondade õppeplaaniga, s. o. õppetöö sisu ja kulgu üksikasjalikult fikseeriva kavaga, peab möönma, et see õppeplaan on sisult ja vormilt põhiliselt erinev kodanlike maade vastavatest kavadest, ning veenduma, et õigusteadlaste ettevalmistamine NSV Liidus on seatud uutele, ettevalmistuse kõrget taset garanteerivatele alustele.

Mis puutub õppeplaani sisulisse külge, selles ettenähtud ainetesse, siis tuleb siin eelkõige märkida marksismi-leninismi aluste kursust kui baasi, millele on rajatud kogu õigusteaduslik stuudium. Marksismi-leninismi kursusel on nõukogude juristi ettevalmista-

mises eriliselt suur tähtsus. See annab juristile gnoseoloogilised ja metodoloogilised alused oma eriala tundmaõppimiseks, sellesse süvenemiseks. Ja veel enam: „Omandamata sellist õpetust, nagu seda on marksism-leninism, mis valgustab ajaloolise arengu geneeraalset teed, mis avab kaasaegsete sündmuste mõtte, ei saa olla teadlikuks osavõtjaks meie aja ajaloolistes sündmustes“ (Molotov). Töötajana Nõukogude riigis teostatava ühiskondliku elu gigantse ümberkujundamise eelrindel peab Nõukogude jurist selgesti nägema selle töö sihte ja teostamisteid, ilma selleta poleks ta suuteline täitma oma ülesandeid. Vastavalt marksismi-leninismi aluste tähtsusele õpetatakse seda ainet kuus semestrit. Alates teisest semestrist kaasneb marksismi-leninismi alustega poliitilise ökonomia kursus, lõppedes eelviimase, s. o. seitsmenda semestriga. Üldainete grupist, mille moodustavad marksismi-leninismi alused ja poliitiline ökonomia koos rea teiste ainetega, tuleb tõsta esile veel kehalist kasvatust, mille õppeplaani võtmine tõendab kehalise tervisele ja arenemisele osutatavat tähtsust ja hoolt, ning sõjalist ettevalmistust, mille omandamine on aukohustuseks kapitalistlikus ümbruses asetseva sotsialistliku riigi igale kodanikule.

Erialaliste ainete osas esineb põhiainena riigi- ja õigusteooria, mille ülesandeks on varustada noort juristi oma eriala põhialustega — leninlik-stalinliku õpetusega riigist ja õigusest. Sellega üheaegselt — 1. semestril — käsitletakse eri kursusena kohtukorraldust, s. o. nõukogude kohtute süsteemi, struktuuri, ülesandeid. Põhinevalt riigi- ja õigusteooriale järgneb teisel semestril üksikasjalik tutvumine Nõukogude riigiõigusega, kuna kodanlike maade riigiõigust käsitletakse semester hiljemini eri kursusena. Suur osatähtsus omistatakse riigi ja õiguse ajaloolisele käsitelule nii üksikute distsipliinide piires kui ka iseseisvate distsipliinidena. Riigi ja õiguse ajalugu ning NSVL rahvaste riigi ja õiguse ajalugu on ained, milledega algab, paralleelselt eespoolnimetatud ainetega, juristi stuudium, ja millede ülesandeks on anda dialektilise ja ajaloolise materjalismi baasil üksikasjalik pilt riigi ja õiguse tekkimisest ning arengust.

Õppeplaani kui sotsialistliku riigi nõudeid täitva õigusteadoliku stuudiumi kava erijoontena tuleb veel esile tõsta kaht kursust — agraar- ja kolhoosiõigust. Esimene neist käsitleb õigusnorme, mis maa natsionaliseerimise baasil ja sotsialistliku üles-

ehituse huvides sätivad maa kasutamise seoses olevaid õigus-
suhteid, teine — õiguspõhised, mis sätivad kolhooside kui sotsialist-
liku põllumajanduse tähtsaima vormi organiseerimist ja tegevust.

Edasi tuleb õppeplaani iseloomustava joonena märkida, et sel-
lesse on kohuslike ainetena võetud rida distsipliine, mis, vaata-
mata nende suurele praktilisele tähtsusele kodanlikeski maades,
esinevad neis maades siiski vaid fakultatiivsete õppeainetena. Need
on: raamatupidamise alused, kriminalistika, kohtumeditsiin, kohtu-
psühhiaatria ja kohtustatistika.

Erialaliste ainete keskse osa moodustavad õigusteaduslike õppe-
kavade traditsioonilised ained — tsiviilõigus ja -protsess, krimi-
naalõigus ja -protsess, haldusõigus jt. Kui neid distsipliine nime-
tame siinkohal traditsioonilisteks, siis ei tähenda see hoopiski
mitte seda, et nad nõukogude õigusteaduses oleksid traditsiooni-
lised ka oma sisult ja käsitlusviisilt. Otse vastupidi — needki on
oma sisult sotsialistlikku kriminaal-, tsiviil-, haldusõigust jne.
käsitlevad ja oma käsitlusviisilt mitte kas formalistlikud, s. o.
õiguse sisust absoluutselt eraldunud, või sisuliselt formaalsed, s. o.
õiguse klassilisest sisust vaikivad, vaid õiguse ühiskondlik-majan-
duslikku sisu, tema klassilist olemust ja mõtet avavad distsipliinid.

Õppeplaan, andes õpetatavate ainete loetelu, määrab ühtlasi
nende jagunemise semestrite ja kursuste järgi, iga semestri piires
ainete õpetamise ajalise ulatuse tundides, fikseerib eksamisesessio-
nid, määrates nende kestuse individuaalselt iga semestri kohta,
vastavalt tehtavate eksamite ja tentaamenite arvule. Ainete õpeta-
mise järjestuses ilmneb eelduste süsteemi hoolikalt kaalutud läbi-
viimine, ainete õpetamise ajalise ulatuse määramises — iga dist-
sipliini erikaalu hoolikalt läbimõeldud hindamine aine suuruse ja
pedagoogilis-praktilise tähtsuse seisukohalt. Kõige selle juures
on pidevalt silmas peetud üliõpilase töökoormuse normaalset pin-
get, tema ülekoormamise vältimist.

Õppeprotsessi täpse fikseerimisega garanteerib õppeplaan seda,
et üliõpilane saab süsteemikindla, seejuures igas distsipliinis ula-
tuselt täpselt fikseeritud ettevalmistuse. See tähendab aga ühtlasi
üliõpilase kaitset süsteemitu õpetamise ja ülekoormamise eest.
Sellega on loodud vastupidine olukord kodanlike maade ülikoo-
lides valitsevale „Lehrfreiheit'ile“, mille iseloomulikuks jooneks

on süsteemitus õpinguis ning üliõpilasele antava ettevalmistuse ulatuse olenevus peamiselt õppejõu suvast, sellest, kuidas suhtub tema oma ainesse, kas ta selle õpetamise tähtsust, võrreldes teiste ainetega, ala- või ülehindab.

Erilist esiletõstmist väärivad nõukogude õppeprotsessis õppetöö vormide osa. Teatavasti ei ole õpetamisviisi, mis ainsana rakendatult annaks maksimaalselt võimalikke tulemusi. Et saavutada võimalikult lünkadeta, võimalikult positiivseid tulemusi, tuleb rakendada mitut õppetöö vormi. Seda on eriliselt arvestatud just nõukogude õppetöös. Selleks, et igakülgset kindlustada üliõpilaste teadmiste, nende tegeliku rakendamise ja iseseisva tööoskuse arendamist, esineb õppetöö vormina mitte ainult loeng, nagu seda näeme veel praegugi nii paljudes kodanlikes õigusteaduskondades, ka mitte ainult loeng ja praktikum, vaid peale selle veel konsultatsioon, menetluspraktika, töö teaduslikes ringides, iseseisev töötamine. See õppetöövormide mitmekülgsus peab andma ja annab maksimaalselt lünkadeta tulemusi.

Mis puutub praktilistesse töödesse ja konsultatsioonidesse, siis, seoses õppetööst osavõtu ulatusliku kohustusega ja õppejõudude vastavaarvulise kaadriga, tagavad need õppetöövormid seda, et iga üliõpilane on tõeliselt ka õpilane, et üliõpilase ja õppejõu vahel valitseb tihe kontakt, et igal üliõpilasel on võimalus saada igakülgset abi ja juhustust loenguil ja kirjanduse lugemisel tekkivate probleemide lahendamiseks ning raskuste ületamiseks.

Kõrvuti praktiliste töödega, mille eriülesandeks on teadmiste tegeliku rakendamise oskuse arendamine, omab teooria ja praktika ühendamise seisukohalt erilist tähtsust menetluspraktika. Kui praktilisi töid korraldatakse ülikoolis vastava distsipliini õpetamise raamides, siis menetluspraktika eeldab juba vastavate ainete tundmist, toimudes väljaspool ülikooli — kohtuis, prokuratuuris, advokatuuris, notariaadis, Kohtu Rahvakomissariaadis. Märgitagu aga, et menetluspraktika toimub mitte pärast ülikooli lõpetamist, vaid stuudiumi ajal, kahel eelviimasel, s. o. kuuendal ja seitsmendal semestril, väldates üldse 20 nädalat. Selles praktikas tutvub üliõpilane tegelikult menetluse kõikide faasidega, ja seda mitte omapead või passiivse jälgijana, vaid praktikuist pidevalt juhustuna, aktiivse osavõtjana tööst. Seega omandab nõukogude noor

jurist juba üliõpilasena oskuse teooria sidumiseks praktikaga. Sellega on tagatud, et erinevalt kodanlike maade juristist nõukogude noor, stuudiumi lõpetanud jurist ei tarvitse astuda tegeliku töö juurde ainult raamatutarkusega, ei tarvitse abituna seista praktiliste ülesannete ees, nendeks ülesanneteks kasutamiskõlbmatuna.

Õppeplaani eduka täitmise ja teadusliku uurimistöö arendamise huvides osutatakse NSV Liidus erakordset tähelepanu ja hoolt teaduslik-pedagoogilise kaadri ettevalmistamisele. Seda ettevalmistust teostatakse aspirantuuri kaudu. Aspirantuuri võetakse sellekohaste eksamite alusel ning töö aspirantuuris kestab kolm aastat, lõppedes teaduste kandidaadi väitekirja kaitsemisega. Aspirandi töö toimub individuaalse kava alusel, õppejõudude pideval juhtimisel. Aspirandile on kindlustatud kõik soodustused, mis on ette nähtud teaduslikule töötajale. Materjalselt on aspirant kindlustatud stipendiumiga, kusjuures teadusliku kirjanduse muretsemiseks antakse talle eri toetust.

Tartu Ülikooli ümberkujundamine Nõukogude sotsialistliku riigi ülikooliks haaras ja pidi haarama eriti sügavalt just õigusteaduskonda. Lõppenud semester möödus ümberkorraldamise intensiivses töös. Kuid selleks, et saavutada oma kindlat eesmärki — viia pedagoogiline ja teaduslik töö võimalikult kiiresti NSV Liidu juriidiliste instituutide ja õigusteaduskondade eesrindlikumale tasemele, on õigusteaduskonnal teha veel rohkem ja pingutatavat tööd.

Selles töös on üheks akuutsemaks ülesandeks teaduslik-pedagoogilise kaadri ettevalmistamine. Kuid eriti just teadusliku järelkasvu soetamise alalt on õigusteaduskonnal kodanlikust korra kõi ke kibe damaid mälestusi. Noorte teadlaste ettevalmistamiseks vajalike stipendiumide aastatega kasvav kärpimine, katsed võtta õigusteaduskonnalt isegi väljastpoolt antavat stipendiumi, andekamate ja progressiivsemate noorte teadlaste viimastel aastatel süsteemiks kujunenud väljatõrjumiskatsed või nende ülikoolitõesse rakendamise takistamine, kõik see viis teadusliku järelkasvu soetamise kängumisele. Uued suured ülesanded pedagoogilisel ja teaduslikul alal nõuavad aga õigusteaduskonnalt noorte teadlaste ettevalmistamises palju ulatuslikumat ja intensiivsemat tööd kui

kunagi minevikus. Selleks tööks annab Nõukogude riik aga ka võrreldamatult paremaid võimalusi. Need võimalused, ja teadmine, et nüüdsest peale on teaduslik edasitöötamine kindlustatud just neile andekamatele noortele, kellel on siirast ja kindlat tahet kujuneda marksistlikeks teadlasiks, teadmine, et uues ühiskonnas seisab teaduslik uurimus ainult töötava rahva teenistuses, et sel uurimusel õigusteaduse alal on täita suured ülesanded sotsialistlikus ehitustöös — kõik see äratagu noortes juristides tahet pühendada end teaduslikule tööle.

RAHVUSKÜSIMUS STALINLIKUS KONSTITUTSIOONIS

Juba teist aastat möllab kaasaegses kapitalistlikus maailmas hävitav sõda. Selle sõja deklareerib kodanlus inimsoo vabaduse ja kultuuri päästmise ja uue maailmakorra loomise sõjaks. Tegelikult on see sõda aga imperialistlike riikide sõda asumaade ning oma majanduslike-poliitiliste mõjupiirkondade ümberjagamiseks, üksikutel rahvustel asumaadele olevate „õiguste“ jaluleseadmiseks. Selline on toimuva sõja väline pale.

Ka selle sõja sotsiaalne sisustik on marksistlikult mõtlevale kodanikule pikematagi selge. Kolooniaid ning mõjupiirkondi ei taheta ümber jagada mitte mingite inimsoo vabastamise, õiglasema maailmakorra sihiga, vaid vastupidi — inimsoo orjastamise sihiga. Üks ekspluataatorlik imperialistlik riik tahab ainult astuda teise samasuguse riigi asemele. Teatavasti võimaldab asumaade päriselanike ekspluateerimine imperialistliku riigi kodanlusele palju suuremat kasumit kui oma maa proletariaadi ekspluateerimine. See kasum on isegi nii rikkalik, et temast piisab ka oma maa proletariaadi mitteteadliku osa äraostmiseks tema elujärje parandamise teel ekspluateeritavate koloniaalrahvaste arvel. Koloniaalrahvaste ekspluateerimise kõrval on käesolev sõda vallandanud teisigi rahvusliku rõhumise vorme. Näitena nimetatagu nn. juudiseadusi, mis on kehtestatud suuremas osas kapitalistliku Euroopa riikides. Selline on praegutoimuva maailmasõja sotsiaalne sisustik.

Vastandiks sellele rahvuslikku rõhumist taotlevale poliitikale on NSVL poliitika. NSVL-s toimub hulga rahvaste rahulik ning vennalik koostöö sotsialistliku ühiskonnakorra kindlustamiseks ja kommunistliku ühiskonna ülesehitamiseks. NSVL-s ei tunta inimese ekspluateerimist inimese poolt — seetõttu ei tunta

siin ka rahvuslikku ning koloniaalset rõhumist. NSVL on esimeks juhtumiks inimkonna ajaloos, kus rahvusküsimus paljude rahvustega riigis ei ole lahendatud nõnda, et ühed rahvused on allutatud teistele, vaid nõnda, et kõik rahvused, oma suurusele vaatamata, asuvad samal ühiskondlikul tasemel, on omavahel võrdsed. Selline rahvusküsimuse lahendus on õiguslikku väljendamist ning kinnistamist leidnud Stalinlikus Konstitutsioonis.

Et õigesti mõista Stalinliku Konstitutsiooni paragrahve, mis käsitlevad rahvusküsimust, on vaja tunda rahvuse mõistet. Rahvuse mõiste andis sms Stalin 1913. aastal: „Rahvus on keele, territooriumi, majanduselu ja ühtses kultuuris avalduva psüühilise omapära ajalooliselt tekkinud stabiilne ühtsus“ — (J. Stalin, *Der Marxismus und die nationale und koloniale Frage*, Moskau 1919, lk. 8). Sellest järeldub, et rahvus on teatav inimkollektiiv. Ta on inimeste paljus, kes kuuluvad ühte ning kokku mitmesuguste eriomaduste tõttu. Sellisteks eriomadusteks on rahvuse keel, territoorium, majanduselu ja kultuur. On selge, et kui tahetakse vältida rahvuste hävitamise ja rõhumise poliitikat, siis tuleb kaotada surve rahvuse keele, territooriumi, majanduselu ning kultuuri kui rahvusele omaste momentide küsimuses. Seda teebki Stalinlik Konstitutsioon.

Ent käsitledes rahvusküsimust meie ei tohi unustada, et Stalinlikus Konstitutsioonis on kinnistatud ka proletariaadi diktatuuri põhimõtte ning sellest tulenev proletaaarse internatsionalismi põhimõtte, ja et NSVL on tööliste ning talupoegade sotsialistlik riik. Sellest järgneb esiteks, et NSVL-s on võim proletariaadi käes, kes valitseb liidus talupoegade ning oma töötava intelligentsi abil, ja kes kasutab riigivõimu töötava rahva huvides, kommunistliku ühiskonnakorra saavutamiseks. Sellest järgneb teiseks, et NSVL-s ei või olla ühe rahvuse valitsemist teise rahvuse üle. Proletariaadi valitsus ei tähenda kunagi ühe rahvuse valitsemist, vaid vastupidi — niisuguses riigis, kus paljud rahvused elavad koos, tähendab see kõikide nende kooselavate rahvuste proletariaatide ühist valitsemist. Sellest järgneb kolmandaks, et proletariaadi diktatuur teeb lõpu maru-rahvuslikele tendentsidele. Proletaarse internatsionalismi põhimõtte tuumaks ongi kõikide rahvuste vendluse- ning üheõigusluse-

idee, kõikide rahvuste rahvusliku enesemääramiseidee tunnustamine. Sellest järgneb neljandaks, et NSVL rahvuste aineline ning vaimne looming peab olema suunatud proletariaadi diktaatori kindlustamisele ning kommunistliku ühiskonnakorra saavutamisele. Öelduga on asetatud rahvusliku enesemääramise ning rahvusliku vaba toimimise põhimõttele kindlad piirid. See põhimõte on allutatud kõrgematele põhimõtetele. Sms Stalin ütleb: „Ei tohi unustada, et peale rahvaste õiguse enesemääramisele oleleb ka töölisklassi õigus oma võimu kindlustamisele, ja sellele õigusele on allutatud enesemääramise õigus. On juhtumeid, kus enesemääramise õigus satub vastuollu teise, kõrgema õigusega, töölisklassi õigusega, kes on võimu haaranud, oma valitsemisvõimu kindlustamisele“ — (J. Stalin, *Der Marxismus und die nationale und koloniale Frage*, Moskau 1939, lk. 182).

Rahvuse kui inimkollektiivi esimeseks tunnuseks on, nagu nägime, keele ühtsus. Rahvuse keele kaitsele on Konstitutsioonis pühendatud kaks paragrahvi. § 121. järgi on kindlustatud emakeelne õpetus koolides. § 110. järgi toimub kohtupidamine liiduvabariigi, autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti keeles, kusjuures isikutele, kes seda keelt ei valda, tagatakse täielik võimalus asja materjalidega tõlgi kaudu tutvuda, niisamuti ka õigus kohtus oma emakeeles esineda.

Rahvuse kui inimkollektiivi teiseks tunnuseks on territooriumi ühtsus. Ainult ühisel territooriumil elamine võimaldab rahvusele omase ühise keele, majanduse ja kultuuri püsimise ning ühtse arendamise. Seda rahvuse territooriumi austamist me näeme NSVL halduslikus jaotuses, mis on toimetatud elanikkonna rahvusliku omapära ja teaduslik-majanduslikul alusel. NSVL jaguneb halduslikult nii, et üksikud rahvused, olgu suured või väikesed, moodustavad omaette haldusüksuse — kas liiduvabariigi, autonoomse vabariigi, oblasti, krai või rahvusringkonna. Selline olukord võimaldab rahvuslikke huve parimini kaitsta. Säärane territoriaalne jaotus omakorda on aluseks aga NSVL riigiorganite isikkonna komplekteerimisel. Teatavasti on NSVL kõrgeimaks riigivõimu-organiks NSVL Ülemnõukogu. Ülemnõukogu koosneb kahest täiesti võrdõiguslikust kojast — Liidu Nõukogust ja Rahvuste Nõukogust. Konstitutsiooni § 35.

järgi valitakse Rahvuste Nõukogusse NSVL kodanikkude poolt liiduvabariikide, autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvuslike ringkondade järgi: 25 saadikut iga liiduvabariigi poolt, 11 saadikut iga autonoomse vabariigi poolt, 5 saadikut iga autonoomse oblasti poolt ja üks saadik rahvusliku ringkonna poolt.

Milleks õieti on siis vaja Rahvuste Nõukogu? Sellele küsimusele vastab sms Stalini järgnevalt: „NSVL on paljude rahvustega riik. Meil on kõrgem asutus, kus on esindatud NSV Liidu kogu tööraha üldised huvid, sõltumata nende rahvusest. See on — Liidu Nõukogu. Kuid NSVL rahvustel on peale üldiste huvide veel oma erilised huvid, mis on seotud nende rahvuslike iseloomustega. Kas võib neid spetsiifilisi huvisid tähelepanemata jätta? Ei, ei või. Kas on tarvis erilist kõrgemat asutust, mis just neid spetsiifilisi huvisid peegeldaks? Tingimata on tarvis. Pole mingit kahtlust, et ilma niisuguse asutusega oleks võimata niisugust paljude rahvustega riiki valitseda, nagu on NSVL. Niisuguseks asutuseks on teine koda, NSVL Rahvuste Nõukogu“ — (J. V. Stalin, NSV Liidu Konstitutsiooni projektist, Moskva 1940, lk. 31 j.).

Rahvuse kui inimkollektiivi kolmandaks tunnuseks on majanduse ühtsus. Sisemine tihe majanduslik side on üheks elemendiks, mis liidab ühisel territooriumil elavad inimesed üheks rahvuseks. NSVL majanduslikuks aluseks on Konstitutsiooni § 4. järgi sotsialistlik majandussüsteem ja tootlusvahendite ning -riistade sotsialistlik omand. See majandussüsteem on ühtne, terviklik, tihedalt seotud süsteem. Majanduslik tegevus NSVL põhineb kindlal ning ühisel majandusplaanel. Kas aga majandusliku tsentralisatsiooni läbi ei kannata üksikute rahvuste majanduslikud huvid? Ei kannata. Teatavasti Stalinlik Konstitutsioon ei tunne eraomandit, mis on kurnamisvahendiks. Sotsialistlikule omandile tootlusvahendite ning -riistade suhtes on igaüks kurnamine, selle hulgas ka rahvuste majanduslik kurnamine võõras. Ja et ükski rahvus ei jääks majanduslikult vaeslapse ossa, selle eest peavad valvel olema kõik NSVL kõrgemad riigorganid, esmajoonelised aga Rahvuste Nõukogu. Üksikute väikeste rahvuste mahajäänud majanduselu eest hoolitsemine ei ole NSVL ainult konstitutsiooniline nõue ega valitsuse programm, vaid on

ka tegelikult teostunud. Páljud endise tsaristliku Venemaa ääre-
maad, mis poolasumaadena olid omal ajal allutatud rängale eksplua-
teerimisele, on Stalinlikkude viisaastakute läbi, sotsialistliku indust-
rialiseerimise ning põllumajanduse kollektiviseerimise läbi muude-
tud võimsateks sotsialistliku majanduse tsentrumideks. „Iga rah-
vusvabariik, oblast, rahvuslik ringkond, rajoon, külanõukogu on
lõpule viinud oma majanduse põhjaliku ümberehituse ja saavuta-
nud töörahva hüvangu kasvu“ — (I. P. Trainin, *Nõukogudemaa
rahvaste sõbralik koostöö*, Moskva-Leningrad 1940, lk. 17 j.).

Neljandaks rahvuse kui inimkollektiivi tunnuseks on
rahvuse kultuuri ühtsuses avalduv psüühiline oma-
pära. Nõukogude kord garanteerib vormilt rahvusliku, sisult sot-
sialistliku kultuuri intensiivse arengu. Konstitutsiooni § 123. fik-
seerib kindlasõnaliselt, et tuleb karistada igasugust kodanike õi-
guste kitsendamist või eesõiguste kehtestamist sõltuvalt kodanike
rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest, samuti igasugust rahvus-
liku või rassilise viha või põlguse jutlustamist. Selle paragrahvida
on ühtlasi tagatud kõikide rahvuste võrdsus kultuurilise
tegevuse alal. Sellises olukorras on ka täiesti loomulik, et
NSVL on rahvuste kultuuriline tegevus saavutanud enneolematu
õitsengu. Meenutatagu siinkohal ainult fakte, et NSVL avaldatakse
raamatuid 111 keeles ja et kõigis NSVL koolides õppis 1938./39.
aastal kokku 33,97 miljonit inimest.

See on pilt, mida Stalinlik Konstitutsioon pakub siseriiklikus
osas rahvusküsimuse alal. See kohustab kõiki NSVL rahvaid. Ta
kohustab ka eesti rahvast näitama uute võitudega majanduslikul ja
kultuurilisel alal kõikidele NSVL rahvastele oma püüdu olla eesmi-
semaks rahvuseks suurel Sotsialismimaal.

PUNAARMEE 23. AASTAPÄEVAKS

23. veebruaril on Tööliste-Talupoegade Punaarmee aastapäev. 23. korda läheb sellele suurele tähtpäevale vastu kogu NSV Liidu ühtne rahvaste pere — südamesoojalt, meelekindlalt ja piiritu usaldusega, sest Tööliste-Talupoegade Punaarmee on tööliste ja talupoegade sotsialistliku riigi kaitsja ja tagab Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu sõltumatus ja piiride puutumatus.

Meil on esmakordne võimalus avalikult kaasa elada sellele suursünnilisele aastapäevale. Esimest korda võime vabalt ja võltsimatult kõnelda Punaarmeest, tema loomisest ja loojaist, arengust ja ta paljudest sangarlikkudest võitlustest. Enne töötava rahva võimulepääsemist 21. juunil oli meil Punaarmeest ainult sihilikult moonutatud teateid.

Punaarmee loodi 1918. a. Tema loomisdekreet anti 28. jaanuaril. Esimesed võitlused olid tal 23. veebruaril, missugust päeva peetaksegi Punaarmee aastapäevaks. On ekslik vaadelda proletarise revolutsiooni relvastatud jõudude arenguteed sealt alates. Tema algmeid leidub juba 1905.—1907. a. revolutsiooni ajal.

Esimestes võitlustes tsarismiga kirjutasid tööliste võitlusalgad ajalukku kuulsaid lehekülgi. Saadud võitluskogemusi kasutati proletarise Punakaardi organiseerimisel 1917. a.

Suur Oktoobrirevolutsioon pühkis kapitalistliku majandussüsteemi ja lõi Nõukogude riigi, mida tuli hoida suurima kohusetundega. Selle kaitsemiseks moodustatigi Punakaardi salkade asemele sms Lenini dekreediga Punaarmee. Pärast lühikest organiseerimisaega tuli Punaarmeel pidada esimesed lahingud loodepiirilt sissetungiva vastasega. 23. veebruaril pandi seisma Narva-Pihkva rindelt üle piiri tulnud ja Petrogradi peale liikuvad Saksa väeosad. Sealt alates Punaarmee võimsus kasvas kiiresti. Seltsimehed Lenin ja Stalin korraldasid isiklikult Punaarmee diviiside

ja polkude formeerimist, nende relvastamist ja varustamist. Nad töötasid välja sõjaliste operatsioonide plaane ja juhtisid otseselt Punaarmee tegevust.

Noorel, äsja loodud Punaarmeel tuli vastu astuda hambuni relvastatud imperialistlikkude riikide vägedele. Nõukogude võimu püsimine kutsus esile kapitalistliku maailma metsiku vihkamise. Nõukogude võimu hävitamise eesmärgil ründas teda korraga 14 imperialistlikku riiki.

Sms Lenini kutsel läksid kümned tuhanded töölised, talupojad vabatahtlikult rindele. Kõik jõud suunati maa kaitsemisele, kogu riik kuulutati sõjalaagriks. Partei ja valitsuse kogu tegevus oli juhitud selleks, et purustada välismaa intervendid ja valgekaartlased, kaitsta Nõukogude Vabariiki vaenlaste eest. Sel äärmiselt otsustaval hetkel tuleb eriti esile tõsta sms Stalini tegevust. Kõige ohtlikumatel rinnetel, kus vastane kõige suuremas ülekaalus, kus Punaarmee osad juba taandumisel, sinna ruttas sms Stalin, kus tema alati likvideeris õhu. Seltsimees Stalini nimega on kustutatamatult seotud lahingud Tsaritsõni all, Petrogradi kaitse, Koltšaki, Denikini ja Wrangeli vägede purustamine. Seltsimees Lenin ütles, et seal, kus tegutseb sms Stalin, luuakse raudne kord ja distsipliin, et seal on võit alati kindlustatud.

Kõigil neil pingutustel oli tagajärgi. Lenini-Stalini partei juhtimisel purustas Punaarmee kolme aasta jooksul intervendid ja valgekaartlased.

Millest tuli ime, et Punaarmee võitis palju tugevamaid?

Ta võitis sellepärast, et

1) Punaarmee oli tööliste ja talupoegade armee, ühine tervik, ühine pere kogu rahvaga. Rahvas armastas Punaarmeed ja aitas teda kõigi võimalustega neil rasketel aegadel.

2) Punaarmeelased, kõige kõrgemast juhust kuni kõige noorema punaarmeelaseeni, mõistsid sõja eesmärke ja ülesandeid.

3) Punaarmeed juhtis enamlaste partei oma geniaalsete juhtide Lenini ja Staliniga eesotsas.

4) Punaarmee võitis seepärast, et vaenlase tagalas töötasid enamlased-agitaatorid, kes töötava rahva hulgas selgitasid sõja tõelist iseloomu.

5) Punaarmeele tundis kaasa ja abistas rasketes võitlustes moraalselt ja materiaalselt kogu maailma töötav rahvas.

Pärast kodusõda jätkati Punaarmee ülesehitamist, sest kapitalistlik maailm on alati haaratud ühest mõttest: purustada Nõukogude Liit.

Sms Lenini surma järel töötas sms Stalin partei ja rahva nimel võidelda Punaarmee ja Punalaevastiku tugevdamise eest. Sellele vastavalt on Punaarmee jõudnud oma tehnilise varustuse, sõjalise väljaõppe, sangarlikkuse ja oma kaadrite poolest kõrgele astmele. Punaarmee arengut aitab kõige paremini selgitada sms Vorošilovi aruanne Punaarmees NSVL Ülemnõukogu neljandal erakorralisel istungjärgul 1939. a.

Sellest selgus, et viimase üheksa aasta jooksul on Punaarmee kasvanud arvuliselt rohkem kui 3,5; lennukite alal 6,5; suurtükiväe alal 7; kuulipildujate alal 6,5 korda ja tankide alal koguni 43 korda. Punaarmee laskurikorpus võib paisata vastasele ühe minuti jooksul kuulide, miinide ja mürskude näol 78 932 kg metalli. Sama aja jooksul Saksa laskurikorpus suudab välja paisata ainult 59 509 kg.

Need sms Vorošilovi poolt toodud arvud kõnelevad selget keelt. Punaarmee võimsust näitas Jaapani vägede purustamine Kaug-Idas Hassani järve jääres ja Halhin-Goli kaldail. Ägedates võitlustes ta andis purustava hoobi Mannerheimi valge-soomlaste ja seal abiks olevatele imperialistlike riikide vägedele. Ta vabastas Poola panide ikke alt Lääne-Valgevene ja Lääne-Ukraina, aitas Eesti, Leedu, Läti, Bessaraabia ja Põhja-Bukoviina rahvastel heita endalt kodanliku ikke, nii on vabastatud rahvastel eriline põhjus olla tänulik Punaarmeele.

Tuleb osata õieti hinnata Punaarmee suuri teeneid.

Punaarmee ei ole tugev mitte ainult oma tehnika poolest. „Punaarmee ja Punalaevastiku jõud ja võitlusvõime, ütleb sms Vorošilov, — ei peitu mitte ainult ja isegi mitte niivõrd relvastuses ja erilises tehnikas, kui nõukogude inimestes, armee kaadrites — komandeerivas, juhtivas ja poliitilises koosseisus ning reameestes.“

RINGVAADE

EK(b)P Tartu R. Ülikooli algorganisatsiooni tööst

Tartu ülikool on alati elanud poliitiliste võitluste keerises. Kodanliku Eesti valitsus püüdis ülikoolist teha oma võimu kantsi, mürgitades paljude noorte vaimu tühja ning õõnsa filosoofiaga — idealismiga, millel polnud sidet elu ega tegelikkusega. Kodanliku Eesti valitsus püüdis kujundada ülikooli iga oma poliitilise nihke järgi, kuid alati see ei õnnestunud. Üliõpilaste hulgas leidis inimesi, kes tõstsid protesti purutagurliku valitsuse poliitika vastu nn. „üliõpilasmässude“ näol 1936. a. ja 1938. a. Need „mässud“ olid siiski ainult kodanluse omavahelised purelemised ega olnud sihitud kodanluse vastu.

Üliõpilaste hulgas leidis aga ka marksiste-leniniste. Nende eestvõttel loodi legaalseid organisatsioone, mis sisuliselt taotlesid marksistlike ideede propageerimist. Nii teotses 1937.—1938. a. Akadeemiline Sotsialistlik Ühing ja hiljem Akadeemiline Ühiskonnateaduste Klubi. Juba 1939. a. teotses ülikoolis EK(b)P rakk, muidugi illegaalselt. Ja mitte ainult Tartu ülikooli piirides, vaid kogu Tartu haritlaskonnas. Sellesse rakku kuulusid sm-d O. Sepre, E. Lepik ja I. Kruus, hiljem ka H. Haberman ja A. Uibo.

1939. a. sügisest peale muutub marksistlik-leninistlik tegevus märksa elavamaks, laialdasemaks ja julgemaks. Peale juunipöörde astuvad avalikkuse ette kõik end. illegaalselt teotsenud kommunistid, millega seoses tuleb päevakorrale EK(b)P algorganisatsiooni moodustamine T. R. Ülikoolis. See toimub esimesel koosolekul 5. sept. 1940. a. Tartu Töölistemajas.

Kohe peale sügisese õppetöö algust asus algorg. poliitilise selgitustöö tegemisele üliõpilaskonnas, mis koos üliõpilaste ametiühingulise komitee ja kommunistlike noortega suures ulatuses teostati. Suuremaid üritusi oli

Oktoobrirevolutsiooni pühitsemine, Fr. Engelsi 120. sünnipäeva ja Konstitutsioonipäeva tähistamine ja innuga kaasaaitamine hoogsas valimiskampaania läbiviimiseks jm.

Algorgi liikmetest olid agit.-punktide juhatajateks N. Vanaselja ja F. Issak. Valimiskampaania puhul aktiveeriti õppejõude, organiseeriti vastavate deklaratsioonide esitamist ajakirjanduses. Organiseeriti järgmisi koosolekuid: 1) ühinemiskoosolek ülesseatud Liidu Nõukogu ja Rahvuste Nõukogu saadikute kandidatuuridega; 2) selgituskoosolekud teaduskondade kaupa; 3) mõttevahetuskoosolekud valimistega seoses olevate aktuaalsete teemade üle õpperühmade vanematele; 4) teenistujate üldkoosolek valimiste kohta; 5) rida välkmiitinguid teenistujatele jne.

Algorgi koosolekul on algatatud küsimus ajakirja väljaandmisest, mis on ka teostatud. Tulevikuuülesannete hulka kuulub oma ajalehe väljaandmine, mis eriti tõhusalt aitaks kaasa aktuaalsete päevaprobleemide selgitamisele ja lahendamisele ülikoolis.

Üliõpilaskondliku ulatusega küsimustest on algorganisatsioonis arutusel olnud õppemaksust vabastamise ja stipendiumide määramisega seoses olevad küsimused, kus otsustati määruste rangest vormist mitte täielikult kinni pidada ja lähtuda ka revolutsioonilisest otstarbekohasusest määruste rakendamisel.

Üleminekuga ÜK(b)P põhikirjale EK(b)P T. R. Ülikooli algorganisatsioonis toimus üldkoosolek 14.—15. I* 1941. a., kus aruandega esines algorganisatsiooni sekretär sms I. Kruus. Koosolek tunnistas algorganisatsiooni poliitilise joone õigeks ning praktilise töö rahuldavaks. Kuna algorganisatsiooni liikmete arv on kasvanud, saadi asuda 3-liikmelise büroo valimisele. Büroosse valiti üksmeelselt sm-d K. Kure, I. Kruus ja L. Takk. Samal koosolekul valiti ka saadikud EK(b)P I Tartumaa konverentsile. I Tartumaa konverentsi töö, aruanne ja resolutsioon on algorganisatsiooni üldkoosolekul läbi arutatud. Resolutsioon on võetud algorganisatsiooni edaspidise töö juhiseks ja aluseks.

Veebruarikuu tööplaanis on aktuaalsemate küsimustena teaduskondades ametiühinguliste büroode valimiste läbiviimine; möödunud semestri töötagajärgede arutamine ja hinnang ning käesoleva semestri tööplaani arutamine.

Kõige muu kõrval tahab algorganisatsioon kõik teha selleks, et kiiremini muuta ülikooli tõeliseks nõukogude ülikooliks. Kõige lähemas tulevikus tahetakse kaasa aidata ka korrespondentsõpetuse läbiviimiseks ülikoolis ja seda juba 1941. a. sügissemestriks.

Algorganisatsioon tahab ametiühinguliste komiteede ja kommunistlike noorte kaasabil organiseerida senisest veelgi mitmekülgsemat, süvenenemat ja laialdasemat poliitilist kasvatustööd koosolekute, õpperingide, loengute, ajakirjanduse ja seinalehtede kaudu.

Ta tahab õhutada ja selgitada sotsialistlikku töövõistlust. Ühtlasi seab algorganisatsioon oma kindlaks juhtmõtteks: kõvendada poliitilist valvsust ja puhastada ülikool kontrrevolutsioonilistest ollustest. Tuleb mobiliseerida kõik jõud klassivaenlase hävitamiseks, et kiiremini üles ehitada sotsialistlik ENSV.

Seks olgem alati valmis tööks ja kaitseks!

-kk.

Kunstihariduse korraldus Nõukogude Liidus

Peale Moskvas viibimist ja sealse kunstieluga tutvumist andis Konrad Mägi Nimelise Riigi Kõrgema Kunstikooli direktor sms J. Nõmmik lühikese ülevaate oma muljeist.

Käsitledes esmalt kunstikoolide süsteemi, selgitas ta õppemeetodit ja selle jaotust.

Kunstikoole on Nõukogude Liidus mitut liiki. Samasugune liigitus on ka muusikakoolide alal.

Madalama astme moodustavad laste kunstikoolid, mille ülesandeks on vormi- ja värvitunde arendamine väikestes kunstihuvilistes ning nendesse kunstiküsimuste vastu püsiva huvi sisendamine. Laste kunstikool asub Leningradis. Ta annab õpilastele võimaluse töötada maastiku, natüürmordi ja figuuri alal kergema tehnikaga. Õppekavas on ka voolimine.

Laste kunstikooli õppekava on jaotatud neljale õppeaastale.

Teise astme kooli moodustavad kunstikeskkool ja kunstikool. Kunstikeskkoolis õpetatakse paralleelselt kunstiainetega ka üldhariduslikke aineid. Õppeaja kestus, võrreldes harilikude keskkoolidega, on seetõttu aasta võrra pikem. Viimastel aastatel kasutatakse siin juba õlivärve, õlivärvitehnika tundmaõppimise otstarbel. Samuti tutvustatakse vanemates klassides põhjalikult kunstiajaloo. Selle koolitüübi ülesandeks on loovate jõudude säilitamine, arendamine ja kaitsmine.

Kunstikeskkoolid töötavad kõrgemate koolide (instituutide) otsese kontrolli all, mis on vajalik õppemeetodi ühtlustamiseks ja annete ettevalmistamiseks, sest nad on instituutide eelastmeks.

Paralleelselt kunstikeskkoolidega töötavad kunstikoolid, mis põhinevad 7-klassilisele algkoolile. Peale õpilaste ettevalmistamise kõrgematesse koolidesse on need lõppastmeks kutseliste joonistusõpetajatele, skulptuurtöölisile, dekoraatoreile ja graafikuile, kes asuvad hiljem töötama ajalehtede ja kirjastuste juurde. Samuti nagu kunstikeskkoolis, võtavad siingi osa õppekava enda alla üldhariduslikud ained. Viimasel kursusel neid aga enam ei ole. Õpilasel on siis võimalus pühenduda erialale. Suvepraktikat teostavad kõik õpilased käitistes ja maal looduses.

Vastavalt viimasele kooliastmele teotsevad veel rakenduskunstikoolid, mis on ühtlasi kõrgemaks astmeks sel alal.

Kõrgema astme kooli — kunstinstituuti võetakse vastu kunstikeskkoolide või kunstikoolide lõpetajaid. Sooviavaldajate seas korraldatakse tugevad võistluseksamid erialal, võõrkeeltes ja üldhariduslikkudes ainetes. Tööjaotus vastab siin täielikult ülikoolile. Kursusi on kogusummas kuus, millest viimane on diplomitöö tegemiseks. Sellele kursusele pääsevad aga ainult eelkatsed sooritanud õpilased. Üldiselt puutub silma, et kogu töö aluseks on hea ja kindel joonistusoskus. Kompositsiooni käsitletakse näiteks juba algkursusest alates.

Erilist tähelepanu omistatakse suvepraktikale, mis teostub juuni- ja juulikuu jooksul. Kogemused on näidanud suvepraktika suurt tagajärjekust. Õpilased omandavad uut tööindu, värskust ja mitmekesisust siin oma muljeteringi. Nooremad õpilased teostavad suvepraktika Moskva ümbruskonna suvituskohtades, vanematele õpilastele võimaldatakse viibida Krimmi värvielevuselt rikkalikul maastikul.

Võib tähele panna, et hoidutakse joonistamise kuivast drillist. Kes kalduvad tugevalt maalilikuks, seda sunnitakse ka joonistust distsipliinirikkalt omandama ja ümberpöörduvalt. Erilist tähelepanu omistatakse anatoomiale ja seetõttu ka elavale mudelile.

Nõnda on värvikäsitus rajatud tugevale joonistuslikule alusele. Hea eduga teenib eesmärki ka joonistamine mälu järgi.

Skulptuuris on tegemist hea kooliga ja tugeva vormikäsitlusega.

Üldiselt on kunstikoolide tase imekspandavalt kõrge. Viimasel ajal on saadud andekaid õpilasi isegi kaugematest liiduvabariikidest.

Graafika alal väärrib erilist märkimist töökodade suurepärase varustuse. Plaatide ja kivide ettevalmistajateks on palgalised tööjõud. See aitab säilitada õpilaste kallist tööaega. Õpilane omandab sel alal ainult minimaalselt

vajalikud eelteadmised ja hilisemaks mehaaniliseks tööks ei tarvitse tal oma energiat kulutada.

Täiuslik sisustuselt on maalitehnoloogialaboratoorium, kus valmistatakse värve ja proovitakse nende väärtust. Katseid teostatakse veel iga-suguste kruntide ja lakkidega.

Õpilastele on tehtud mitmekülgseid soodustusi tasuta värvide ja materjali saamise näol.

Lühikeses ülevaates kunstielust Moskvast Nõmmik käsitles kunstnike olukorda ja kunsti viimist rahva sekka.

Suure ülesande kunsti tutvustamise alal kunstikeskustest eemalseisvatele rahvahulkadele on lahendanud rändnäitused. Laialdane tegevuspiirkond sel alal on kunstnike kooperatiividel. Nende juhtivad tegelased andsid meiega kunstnikele praktilisi näpunäiteid siinse kunstielu ümberkorraldamiseks.

Kõigis uuemates ehitustes on teostatud süntees arhitektuuri, skulptuuri ja maali vahel. Arhitektidega üheaegselt teevad kavandeid skulptorid ja maalikunstnikud.

Kunsti rakendamise sihiga on teoksil suured kavatsused. Seatakse sisse kontroll tööstustesse ja käitistesse nende toodete kunstiväärtuslikuks loomiseks.

N. Liidus on rakenduskunst siiani jäänud tagaplaanile. Tarbeesemete välimus on seetõttu vananenud. See on põhjustanud erilist huvi Tallinnas asuva rakenduskunstikooli vastu. Samatüübiline kool on Moskvast praegu väljaarendamisel. Kindlasti leiab rakenduskunsti samasugust kujundamist, nagu teised kunstialad Nõukogude Liidus.

H. K.

Tartu R. Ülikooli Ametiühingust

Ametiühingulised organisatsioonid peavad olema kommunismi kooliks, sellepärast osutubki ametiühingulise organisatsiooni tegevuse hindamise aluseks kriteerium: mida on konkreetne organisatsioon teinud oma liikmeskonna kommunistliku kasvatusel alal.

Eelnevalt seisukohalt Tartu R. Ülikooli Üliõpilaste Ametiühingu tegevust hinnates tuleb tähendada, et töö polnud siiski küllaldaselt intensiivne ja edukas.

Kritiseerides bolševistlikult tuleb küsida: milles seisib takistus tagajärjekaks tööks? Kas takistas kogemuste puudus?

Kaheldamatult, kuid sellest oleks võidud vanemate Liiduvabariikide ülikoolide kogemusi kasutades üle saada. Üliõpilaste Ametiühingu Komi-

tee oli pidevas kirjavahetuses Moskva ja Leningradi ülikoolidega. Komitee sai nendelt väärtuslikke juhiseid Ametiühingu organisatsiooniliseks korraldamiseks ja mitmekülgset informatsiooni nende tegevusest. Nii kirjutab Leningradi Riikliku Ülikooli Üliõpilaste Ametiühingulise Komitee juhatus, et neil on peale üldise üliõpilaste Ametiühingulise Komitee organiseeritud veel iga teaduskonna juurde ametiühingulised bürood ja igas õppeühingus tegutseb ametiühingulise tegevuse algülina ametiühingu organisatsioon (proforganisatsioon). Oma mitmekesiste ülesannete teostamiseks kutsub Ametiühing ellu toimkondi (kultuur-massilise, õppetöö edustamise, majandusliku ala jne. toimkondi). Need toimkonnad tegelevad õige laialdasel alal: korraldavad üliõpilastele arstiabi, toitlustamist, ühiselamuid, matku, ekskursioone, lastesõimi ja mänguplatse abielus olevate üliõpilaste laste jaoks, laagreid pioneeridele, sanatooriumide ja kuurortide kasutamist, kehakultuuri alade harrastamiseks spordiringe, klubisid, suusajaamu, paadijaamu, basseine, võimlaid jne. Umbes samasuguse pildi organisatsioonilisest tegevusest annavad teisedki Moskva ja Leningradi ülikoolide üliõpilaste ametiühingud.

Seni ei ole Tartu R. Ülikooli Üliõpilaste Ametiühing kõiki neid loendatud alasid viljeleda jõudnud. Osalt majanduslikkude võimaluste puudumiste ja osalt sellepärast, et Üliõpilaste Ametiühingu organite tegevus oli mitmeti plaanivaene.

Olles selgitanud endale omi vigu, võttis Üliõpilaste Ametiühingu Komitee ette mitmesuguseid seesmisi ümberkorraldusi. Senise üheksaliikmelise juhatus asemele moodustati viieliikmeline juhatus, kes peab igal nädalal vähemalt ühe koosoleku. Iga juhatuselise liikme tegevusalad on kindlalt piiritletud ja ta on sellel alal toimuva tegevuse eest vastutavaks tehtud. Muusika-, spordi-, male- ja kirjanduse-kunsti ringide põhialused on juhatuses arutusel ja tulevad kõige lähemal ajal Ametiühingu Komitees kinnitamisele. Kui see on toimunud, siis järgneb otsekohe põhialuste kohaselt vastavate ringide üldkoosolekute kokkukutsumine ja ringide komiteede ning revisjonikomisjonide valimine. Ringid seotakse tegevuskavade, millede täitmisest ringide juhtivate organitel tuleb iga kuu kohta Ametiühingu Komiteele aru anda.

Teaduskondade juurde on valitud ametiühingulised bürood, kes asuvad ametiühinguliste ülesannete läbiviimisele.

Selleks, et saada vahendit informatsiooni vanemate Liiduvabariikide üliõpilaste ametiühingulisest korraldusest ja tegevusest, läheb lähemal ajal

Leningradi 10-liikmeline ekskursioon, kelle tähelepanekuid kasutatakse hiljem selleks, et veelgi intensiivsemaks ja otstarbekamaks muuta üliõpilaste ametiühingulist tööd.

Jääme uuesti ümberkujundatud ja juurde loodud Ametiühingu juhtivatelt organeilt eeloleval semestril õigustatult ootama edukat tegevust.

N. S.

Märkmeid Tallinna Tehnikaülikoolist

Tallinna Tehnikaülikooli Ametiühingu Komitee kavatses käesoleval semestril erilist rõhku panna ringide tegevusele. Möödunud semestri loidus oli tingitud sellest, et Komitee oli süvenenud peamiselt enda tegevusse. Ringid pannakse tööle kavakindlalt Ametiühingu Komitee poolt. Ringe on praegu arvult 9: marksismi-leninismi, keemia-füüsika, matemaatika, mehaanika-konstruksioonide-, foto-, male-, spordi-, kunsti-kirjanduse- ja muusikaring. Tunnustust vääriv tegevus on seni olnud muusikaringil. Muusikaringil on praegu meeskoori liikmeina 25 tegevliiget, kes töötavad koorijuhi sms J. V a r i s t e juhatusel igal nädalal 2 tundi. Aktiivselt on teutsenud ka fotoring.

Samuti on Ametiühingu Komiteel kavatsus tõsta seinalehe taset vajalikule kõrgusele. Seni on ilmunud seinalehte üheksa numbrit.

Ametiühingu Komitee pidas rea koosolekuid 25.—28. 01. 41., kus võeti arutamisele komitee senine tegevus ja võeti vastu tegevuskava uue semestri jaoks, mis seab komiteele peaülesandena ametiühinglaste aktiveerimise ning poliitilise kasvatustöö korraldamise.

6. veebruaril korraldas Ametiühingu Komitee semestri lõppaktuse. Aktuse kavas oli peale tegevusaruande veel sotsialistliku töövõistluse auhinnasaajate premeerimine. 118 võistlusest osavõtja vahel jagati 45 auhinda, kogusummas ca 1000 rbl. eest. Kõik auhinnasaajad said ühe arvutslükati; parematele kingiti veel sirklikaste, eriti häile õppijaile võimaldati ekskursioon Leningradi. Samal aktusel pidas sms prof. R. L i v l ä n d e r teadusliku loengu gravimeetriast. Kunsti-kirjanduse- ja muusikaringi liikmed esinesid ettekannetega.

Samal aktusel tehti teatavaks, et 18 vanema kursuse üliõpilast alustavad 15. veebruaril 41. töövõistlust aines „Projekt raudsildades“.

Võistlus algab 15. 02. 1941 kell 13.00, kusjuures ülesanded loositakse osavõtjate vahel.

Üksikud töö etapid on:

- lõpetada variandi valik 20. veebruariks;
- „ sisejõudude määramine 28. veebruariks;
- „ profiilide valik ja sõlmede detailid 14. märtsiks;
- „ sammaste arvutus 20. märtsiks;
- „ kõik joonestustööd 28. märtsiks.

Projekt tuleb ära anda hiljemalt 31. märtsiks kella 13.00. Võistluse tulemused kuulutatakse välja hiljemalt 12. aprillil.

7. veebr. algas üldine õppetöö ülikoolis. Vastavalt komitee otsusele, et kõik komitee liikmed peavad aktiivselt osa võtma organisatsioonilisest tööst või lahkuma komiteest, et võimaldada teha tööd teistel, on neli komitee liiget esitanud lahkumispalve. Lähemal ajal tuleb teostada täiendavaid valimisi.

13. veebr. võttis Ametiühingu Komitee lõplikult vastu „Ringide põhikirja“, mis kergendab tunduvalt kõikide ringide organisatoorset tegevust ja isetegevust.

Ajavahemikus 25. jaan. — 6. veebr. 1941 teostus üliõpilaste ekskursioon Leningradi. Osa võttis 8 üliõpilast, ekskursiooni juhtis prof. J. K o p v i l l e m ja juhi abiks oli ELKNÜ Tall. Tehnikaülikooli algorg. sekretär sms J. V o l m e r.

10. veebruaril alustas tegevust majandusteaduskond õhtuse ja hommikuse sektoriga. Majandusteaduskonnas on 646 üliõpilast.

A. N.

Konrad Mägi Nimelises Kõrgemas Riiklikus Kunstikoolis

Ühel seinal asetseb vana „Pallase“ pärandusena teadete-tahvel — tavaline must tahvel, mille sarnaseid leidub igas õppeasutuses. Aasta tagasi oli nimetatud ese üks igavamaid kogu majas, sest temal ei leidunud peale plakati suitsetamiskeeluga ja paar korda aastas ilmuva „musta nimekirja“ (s. o. nimekiri nendest, kes õppemaksu tasuda ei suutnud ja sellepärast õpilaste nimekirjast kustutati) midagi vaatamis- ega lugemisväärset.

Nüüd, kus õppetöö on mitmekesisem ja hoogsam, leidub tahvliilgi alati midagi uut. Jaanuaris oli kaks teadet, mis rahuliku õpilaspere löi kihama. Ühel nendest seisis, et sms direktor kõneleb oma Moskva-reisi muljetest, ja teisel korral olid eksamite tähtpäevad.

Sms direktori ettekanne leidis tänulikke kuulajaid, sest Nõukogude Liidu rahvaste kunst ja kunstielu oli kõigile üsna uus ja tundmatu maailm. Oli kadestajaid, kui kuuldi, et Nõukogudes juba kaheksa-aastasele noorele

on võimaldatud õppimine erilistes kunsti-alkkoolides ja et nii seal kui ka edaspidi teistes kunstikoolides ja akadeemias õpilased saavad riigilt täielikku toetust õppematerjalide, stipendiumide jne. näol. Edasi tutvustas sms Nõmmik koosolijaid lähemalt Nõukogude Liidu kunstikoolide korralduse ja õppemeetoditega ja rõõmustas teatega, et vastavad asutused Moskvas olid lubanud saata joonistamis- ja maalimistarbeid.

Vastupidiselt mõjus aga teade eksamitest, sest need toimusid sellises ulatuses esmakordselt. Ärevust põhjustas kõige enam nn. nädalane arvestustöö. Mõnelgi õpilasel tuli asuda esmakordselt täiesti iseseisvalt ülesande kallale. Lugu polnud parem ka teoreetiliste ainetega.

*

Nii võis eksamite vaheajal „kuluarides“ kuulda järgmist kahekõnet:

Õpil. N.: Kas „venet“ oskad?

Õpil. M. (ajab rinna ette): Lapsepõlves rääkisin suurepäraselt.

Õpil. N.: No jah! Nüüd siis oskad veel suurepärasemalt?

Õpil. M. (vajub kõssi): Nüüd olen hoopis unustanud. (Traagika!)

Õpil. N.: Mh! Kuidas eksamitöö maalimises läks?

Õpil. M.: Nässus! Tegin „klantspildi“.

Õpil. N.: Ei osanud õigel ajal järele jätta või?

Õpil. M.: Nojah! Kus sa tead, kuna see paras aeg. Lõpetad varem, öeldakse, poolik. Maalid edasi — oled „üle maalinud“. Ise ka hirmu täis, et kui maalid kehvasti, võtavad stipendiumi. Saad isegi aru?

*

Väikeste äparduste peale vaatamata möödusid eksamid hästi ja õnnelikult ja KM Kunstikooli pere võtab põnevusega vastu uue semestri, mis töötab tulla töörohkem, aga ka huvitavam eelmistest.

K.

ENSV Tall. Konservatoorium

Sügissemestri lõpp konservatooriumis möödus N. Liidus kehtivatele õppekavadele ülemineku ettevalmistamise tähe all. Leningradi konservatooriumilt saadud õppekavad ja määrused töötati vastavate juhiste kohaselt osakondades põhjalikult läbi, kohandati meie oludele, täiendati omalt poolt mõningate õppeainetega. Samuti täiendati õpitavat repertuaari valimikuga eesti helitöist.

Algaval semestril jaguneb konservatoorium kaheks — konservatooriumiks ja muusikakooliks. Seetõttu toimusidki möödunud semestri lõpul katsed kõrgema kursuse üliõpilastele nende määramiseks vastavalt võimetele ja teadmistele kas konservatooriumi või muusikakooli. Esialgsest konservatooriumi pääsenute arv on 103.

Kunstidevalitsuse loomisega ENSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde muutus ka konservatoorium sellele alluvaks. 1. veebr. teostus konservatooriumi juhtkonnas muudatus. Uueks direktori kohustetäitjaks nimetati sama asutuse viiuliklassi õppejõud sms Vladimir Alumäe.

Kommunistlikkude noorte algorganisatsiooni tegevusest võiks märkida elavat osavõttu valimiskampaaniast. Korraldati konservatooriumi perele perioodilisi selgituskoosolekuid ja võeti aktiivselt osa mujal korraldatavaist. Suuremal määral aga väljendas konservatooriumi õpetajas- ja õppijaspere oma aktiivsust rohkete muusikaliste ettekannetega vastavil koosolekul nii Tallinnas kui ka provintsis.

Seinaleht on jätkanud oma ilmumist. Kaastöö osas torkab silma õpetajaskonna märksa suurem aktiivsus õpilaste omast. Eriväljaanded ilmusid valimiste ja Lenini surmapäeva puhul.

Lenini surmapäeva aktus korraldati ühine J. Tompi klubiga, kusjuures konservatoorium täitis kava muusikalise osa. Aktuse kõne pidas Hariduse Rahvakomissar sms N. Andresen. Samas avaldati ka leping, mille järgi konservatoorium on J. Tompi klubi muusikaringi juhiks. Et J. Tompi klubi haarab enda alla kõik Tallinna ametiühingud, siis konservatoorium on saavutanud märgatava edusammu helikunsti töötavatesse kihtidesse viimisel.

Hariduse ja Kunstitegelaste Ametiühingu ENSV Tall. Konservatooriumi osakonna koosolek komiteeliikmete kandidaatide ülesseadmiseks peeti 4. jaan. koosolekul esines selgitava sõnavõtuga HK Ametiühingu esindaja sms Randal. Koosolekul esitatud kandidaadid kinnitati 23. jaan. toimunud valimistel ühel häälrel.

Stalinlikud stipendiaadid-dissertandid

„Izvestija“ 7. veebruari numbris antakse ülevaade stalinlikkude stipendiaatide-dissertantide tööst Moskvast, millest allpool toome lühendatud kokkuvõtte. Kirjutuses öeldakse:

24 stalinlikku stipendiaati Moskva, Leningradi, Kiievi, Tbilissi, Har-
kovi ja Odessa ülikoolides töötavad tagajärjericvalt mitmesuguste dokto-
ri- ja kandidaadidissertatsioonide kallal. Moskva Riikliku Ülikooli ka-
heksast stipendiaadist valmistub kuus kandidaadi ja kaks doktori astme
toridissertatsiooni teemaks: „Kalade migratsiooni ja jaotuse uurimise bio-
saamiseks. Bioloogiliste teaduste kandidaat sms Lebedev valis oma dok-
loogiline meetod“.

Seni määrati kalade kontsentratsiooni koht kindlaks peamiselt kalurite
kogemuste põhjal. Samasuguses seisukorras oli ka prognoos kalade mig-
ratsiooni aja ja iseloomu kohta. Selle tulemusena kulutasid kalapüügi-orga-
nisatsioonid tihti asjatult suuri summasid.

Valmistudes dissertatsioonile, sms Lebedev töötas 1940. a. välja kalade
migratsiooni aja ja iseloomu kohta käiva prognoosi teadusliku meetodi, ja
praegusel kalapüügiseloonil võetakse sms Lebedevi uurimused laialt ka-
sutamisele.

Tagajärjericvalt lahendab teoreetilisi küsimusi teine stalinlik stipen-
diaat — füüsika fakulteedi dotsent sms Vlassov, kes samuti valmistub dok-
tori-väitekirja kaitsmisele. Sms Vlassov töötas läbi elektronilise plasma
kasutamistooria viisi ja lahendas ühe suuremaid ülesandeid, mis käsitleb
laetud osakeste pidurdamist elektronilises plasmas.

Suurt tööd ilmutavad stipendiaadid sm-d Bahšijan, Šilov, Bebutov, Kaf-
tanovski ja Florija, kes valmistuvad kandidaadiastme kaitsemisele.

Aspirant-zooloog Kaftanovski kohta annab professor Ognev hinnangu
kui täielikult kujunenud uurijast, kes omab töötamise teadusliku meetodi.
Teise aspirandi, sms Florija, kes töötab 1931. a. saadik astronoomia alal,
teaduslikkudest võimetest võib otsustada juba selle põhjal, et tal on 53
mitmesugust teaduslikku tööd. Sms Florija, töötades oma dissertatsiooni
teema juures, on läbi töötanud ligi 80 teaduslikku tööd, enamikus välismaa
teadusmeeste omi.

Palju huvitavaid saavutusi omavad Moskva ajaloo, filosoofia ja kir-
janduse instituudi aspirandid. Huvitavate vähetuntud faktidega on oma
materjali täitnud sms Jahhin, kes töötab kandidaadidissertatsiooni teema
kallal, milles käsitletakse Volga ja Uurali äärsete rahvaste osa Pugatševi
ülestõusus. Doktorant sms Gorodetski lahendab teemat proletariaadi dik-
tatuuri esimesest perioodist. Tulemusrikkalt arenevad ka doktorant Ha-
shatsihi, aspirant Oizermani ja teiste tööd.

„NÕUKOGUDE KÕRGEM KOOL“ ilmub 10 numbrit aastas.

Väljaandja ENSV Hariduse Rahvakomissariaat. RK „Teaduslik Kirjandus“, Tartus, Ülikooli 18. Vastutav toimetaja *F. Issak*. Tehniline toimetaja *T. Oinas*. Korrektor *P. Rattus*.

Ladumisele antud 13. II 41. Trükki antud 22. II 41. MB — 1095. Paberi formaat 67×95. ¹/₃₂. 30 088 tähte trükipoognal. Trükipoognaid 4. Autoripoognaid 3,26. Arvestuspoognaid 3,49. Trükiarv 3000 eks.

Trükitud „Tartu Kommunisti“ trükikojas, Tartus. Trükikoja tellimise nr. 450. Tellimishind aastas 13 rbl., poolaastas 7 rbl. Üksiknumber 1 rbl. 80 kop. Tellimisi võtavad vastu RKK Müügiosakond, Tallinn, Pärnu mnt. 10—24, kõik RKK raamatukauplused, ajalehtede kontorid, postiasutused-sidekontorid ja RKK kollektiivmüügi usaldusmehed.

„Советская Высшая Школа“.
Гиз. „Научная Литература“, Тарту.
На эстонском языке.

RK „Teadusliku Kirjanduse“ kirjastusel ilmunud

UUDISKIRJANDUST

M. Rosental: MARKSISTLIK DIALEKTLINE MEETOD.

196 lk. Hind 5 rubla.

Marksistliku dialektilise meetodi kasutamise oskus võimaldab meil õieti süveneda tegelikkusesse, annab meile õige arusaamise sündmustest, nende tähendusest ja sisemisest seosest, võimaldades meil seega „ette näha sündmuste käiku ja tunnetada mitte üksnes seda, kuidas ja kuhu arenevad sündmused olevikus, vaid ka seda, kuidas ja kuhu nad peavad arenema tulevikus“. Andes täieliku käsitluse materialistliku ja idealistliku filosoofia alustest, on see raamat esmajärguliselt vajaline igale marksismi-leninismi õppijale kui nurgakivi, millele toetub tubli nõukogude inimese maailmavaateline teadlikkus ja ümbritseva elu mõistmine.

Arvo Veski: PUTEHITUSE KÄSIRAAMAT.

Toimetanud prof. L. Jürgenson. 264 lk. 263 joonist. Hind broš. 15 rubla. Käesolev õpperaamat on määratud esijoonest tehnikaüliõpilastele käsiraamatuna kaasavõtmiseks tegelikku ellu. Raamatu koostamisel on aga arvestatud ka seda, et teda ühtlase eduga kasutada saaks iga ehitaja — nii ehituspüüsup ja -meister kui ka põllumees ja üksikehitaja. Kogu ainekliku käsitlus on käsiraamatus rajatud puht praktilistele vajadustele ehituse tege-likul teostamisel.

M. Toomse: EESTI ta-, tä-VEREIDE KONSONANTSEST LITUMISEST.

312 lk. Hind 20 rubla.

Sügaval eesti murrete tundmisel põhjenev keeleteaduslik uurimus, mis peale pealkirjas tähendatud probleemi igakülgse lahenduse sisaldab ka arvukalt muid uusi vaatekohti eesti keele ajaloolist arengut puutuvais küsimustes.

H. Just: SAKSA-EESTI TASKUSÖNASTIK.

480 lk. väikeformaadis. Hind broš. 9 rubla.

H. Justi sõnastik on edukalt kasutatav saksakeelsete tekstide lugemisel ja õppimisel. Hoolimata näilisest väiksusest sisaldab raamat silmapaistva hulga märksõnu ühes sõnasetustega ja päritolumärgetega.

RAHVAKOHTUNIKU JA RAHVA KAASESTUJATE BIBLIOTEEGIST.

SENI ILMUNUD:

M. V. Koževnikov: KRIMINAALASJADE ALLUVUS. 24 lk. Hind 80 kop.

M. A. Tšeltsov: KOHTU ALLA ANDMINE. 48 lk. Hind 1 rbl. 20 kop.

N. S. Lapšina: ABORT. 36 lk. Hind 1 rbl. 50 kop.

A. F. Kleinman: KOHTUOTSUSTE JA MÄÄRUSTE PEALE EDASI-KAEBAMINE JA PROTESTIMINE TSIVIIL-ASJUS. 24. lk. Hind 80 kop.

ETTEVALMISTUSEL:

Lapte: Kuritöö koosseis ja kriminaalasjade kvalifikatsioon. Arsenjev: Kohtuistung kriminaalasjus. Koževnikov: Kohtuotsus kriminaalasjus. Otsuste peale edasikaebamine ja protestimine kriminaalasjus. Mentšagin: Kuriteod võimuorganite vastu. Utevski: Kuriteost osavõtt. Durmanov: Karistuse aegumine ja kustumine. Reichel: Alimentide asjad. Abramov: Kohtuistung tsiviilasjus. Kohtuotsus tsiviilasjus jt.

